

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**Ενδοοικογενειακή βία των γυναικών στην Ελλάδα της οικονομικής
κρίσης: πολιτικές για την αντιμετώπισή της**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θωμάς Κάββουρα

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Στρατηγάκη Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(επιβλέπουσα)

Πετράκη Γεωργία, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Παπαδοπούλου Δέσποινα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Θωμαΐς Κάββουρα, 2017-2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου κα. Στρατηγάκη για τις χρήσιμες συμβουλές και για το χρόνο που διέθεσε, όπως και κάθε μία και κάθε έναν ξεχωριστά από τα Συμβουλευτικά Κέντρα και τους Ξενώνες Φιλοξενίας που με δέχτηκαν και αφιέρωσαν πολύτιμο χρόνο από την εργασία τους. Ευχαριστώ επίσης τις κυρίες Βοϊδονικόλα, Λεοντακιανάτου και Δρούγα που δέχτηκαν το αίτημά μου και μου επέτρεψαν την είσοδο στον Ξενώνα και στα Συμβουλευτικά Κέντρα, αντίστοιχα. Τέλος, τον άνθρωπό μου για την αέναη υποστήριξή του όλο αυτό το διάστημα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή.....	8
Α΄ ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	11
Κεφάλαιο 1 Θεωρητικές αποσαφηνίσεις και ορισμοί	11
1.1 Ο διεθνής ορισμός της βίας και οι μορφές της.....	11
1.2 Συντροφική/ συζυγική βία: ορισμός και συνέπειες.....	15
Κεφάλαιο 2 Η νομοθεσία της Ελλάδας για την ενδοοικογενειακή βία και ο παράγοντας της οικονομικής κρίσης.....	18
2.1 Η ισχύουσα νομοθεσία της Ελλάδας για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας.....	18
2.2 Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στις γυναίκες	21
2.3 Η ενδοοικογενειακή βία σε συνθήκες οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα	23
Β΄ ΜΕΡΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	25
Μεθοδολογία.....	25
Κεφάλαιο 3 Ευρήματα της εμπειρικής έρευνας των επαγγελματιών στα Συμβουλευτικά Κέντρα και στους Ξενώνες Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών .	28
3.1 Η σύνδεση της οικονομικής κρίσης με την βία.....	28
3.1.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων.....	28
3.1.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων	31
3.2 Η οικονομική κατάσταση των κακοποιημένων γυναικών	32
3.2.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων.....	32
3.2.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων	35
3.3 Η σημασία του υποστηρικτικού περιβάλλοντος και της οικογένειας	36
3.3.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων.....	36

3.3.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων	39
3.4 Τα στερεότυπα φύλου	39
3.4.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων.....	40
3.4.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων	43
3.5 Η προσφυγή στην ποινική δικαιοσύνη.....	44
3.5.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων.....	45
3.5.1.1 Ο ρόλος της αστυνομίας	45
3.5.1.2 Νομοθεσία.....	47
3.5.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων	50
3.5.2.1 Ο ρόλος της αστυνομίας	50
3.5.2.2 Νομοθεσία.....	51
Συμπεράσματα	52
Προτάσεις.....	54
Βιβλιογραφία	55

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΒΕΣ: Βία Ερωτικών Συντρόφων

Γ.Γ.Ι.Φ.: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων

Ε.Κ.Κ.Α.: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης

ΕΣΠΑ: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

Κ.Ε.Θ.Ι.: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Π.Ο.Υ.: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΣΚ: Συμβουλευτικά Κέντρα

CEDAW: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against
Women

CSW: Commission on the Status of Women

DEVAW: Declaration on the Elimination of Violence against Women

WHO: World Health Organization

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η εξέλιξη του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών, στην περιοχή της Αθήνα και του Πειραιά από την έναρξη λειτουργίας των Συμβουλευτικών Κέντρων και των Δομών Φιλοξενίας έως και σήμερα, υπό το πρίσμα δύο συνιστωσών, οικονομική κρίση και ψηφισθείσα νομοθεσία. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού παρουσιάζονται δύο κεφάλαια με το θεωρητικό και νομοθετικό πλαίσιο της συζυγικής/ συντροφικής κακοποίησης και του παράγοντα της οικονομικής κρίσης. Η *μεθοδολογία* που χρησιμοποιήθηκε είναι ποιοτική. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού λήφθηκαν συνεντεύξεις από το επιστημονικό προσωπικό πέντε Συμβουλευτικών Κέντρων και δύο Ξενώνων Φιλοξενίας του δικτύου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας Φύλων στην Αθήνα και στον Πειραιά. Τα *αποτελέσματα* της έρευνας έδειξαν ότι, πρώτον τα στερεότυπα και η έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος των γυναικών τις επηρεάζουν περισσότερο από την εργασιακή και οικονομική τους κατάσταση στη λήψη αποφάσεων. Δεύτερον, η οικονομική κρίση δεν μπορεί να αποτελέσει παράγοντα δημιουργίας βίας, η βία προϋπήρχε της κρίσης. Τρίτον, ο ρόλος της Αστυνομίας είναι αμφιλεγόμενος, καθώς μέρος των αστυνομικών αποθαρρύνει και φοβίζει τις γυναίκες για τις συνέπειες των πράξεών τους και ταυτόχρονα η υπάρχουσα νομοθεσία δεν είναι γνώριμη από μερίδα των κακοποιημένων γυναικών και δεν τις καλύπτει πλήρως, ώστε να απαλλαγούν από το βίαιο σύντροφο. Τα *συμπεράσματα* στα οποία καταλήγει η έρευνα είναι πρώτον, ότι τα στερεότυπα αποτελούν ακόμα και στη σημερινή εποχή μια αφορμή για να ανθίζει η βία στην οικογένεια. Δεύτερον η οικονομική κρίση δεν έχει αιτιώδη σχέση με την αύξηση της βίας. Η βιαιότητα του συντρόφου υπήρχε αλλά η πίεση των συνθηκών βοήθησε να αναδειχθεί. Τρίτον, η ποινική δικαιοσύνη χρειάζεται βελτίωση, αφενός οι αστυνομικοί επανεκπαίδευση για τη διαχείριση θεμάτων κακοποίησης, αφετέρου η νομοθεσία τροποποιήσεις για την επίτευξη μεγαλύτερης ευρύτητας.

Λέξεις κλειδιά: ενδοοικογενειακή βία, συζυγική/ συντροφική βία, οικονομική κρίση, νομοθεσία, στερεότυπα.

Abstract

The *purpose* of this dissertation is to investigate the evolution of domestic violence against women in the geographic area of Athens and Piraeus, from the beginning of the Counseling Centers and Shelters for Women Victims of Violence until today, in the light of two components, financial crisis and adopted legislation. In order to achieve this goal, two chapters are presented with the theoretical and legislative framework of intimate partner violence and the factor of the financial crisis. The *methodology* used is qualitative. In order to achieve this goal, interviews were conducted by the scientific staff of five Counseling Centers and two Shelters for Women Victims of Violence of the General Secretariat for Gender Equality in Athens and Piraeus. The *results* of the survey showed that, firstly, stereotypes and the lack of supportive environment of women affect them more than their working and financial situation in decision-making. Secondly, the financial crisis cannot be a factor in creating violent relationships, violence prevailed before the crisis. Thirdly, the role of the Police is controversial, as part of the police discourages and scares women for the consequences of their actions and at the same time the existing legislation is not familiar with a portion of the abused women and does not fully cover them to get rid of the violent partner. The *conclusions* of the survey are first of all that stereotypes are still an occasion for family violence to flourish today. Secondly, the financial crisis has no causal link with the increase in violence. The partner's brutality existed but the pressure of the circumstances helped emerge. Thirdly, criminal justice needs to be improved, on the one hand policemen need re-education for the management of abuse issues and on the other hand the legislation has to change to help more women.

Key words: domestic violence, intimate partner violence, financial crisis, legislation, stereotypes.

Εισαγωγή

Η βία που υφίστανται οι γυναίκες είναι ένα φαινόμενο με ιστορικές καταβολές αιώνων. Είναι ένα χαρακτηριστικό ιδιαίτερο, το οποίο επιδέχεται πολύπλευρη ανάλυση από διαφορετικές επιστήμες. Παρά την εξέλιξη της κοινωνίας η βία ακολουθεί μια δική της κατεύθυνση, έχει μια πορεία που δεν συνάδει με την εξέλιξη και την αναβάθμιση της ποιότητας της κοινωνίας. Τόσο στο σύνολο του πλανήτη όσο και στη χώρα μας σταδιακά σημειώθηκαν πολύπλευρες αλλαγές στον κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό τομέα. Παρόλα αυτά, τα αποτελέσματα ερευνών δείχνουν ότι η βία σε όλες τις μορφές της αντί να εξαλείφεται, καθώς άλλαξε το κοινωνικό, το οικονομικό, το πολιτιστικό, καθώς και το μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων, παραμένει και μάλιστα σε ορισμένες χρονικές στιγμές διογκώνεται.

Ανέκαθεν η βία κατά των γυναικών ήταν και είναι ένα ακανθώδες θέμα, η διερεύνηση του οποίου δεν ήταν πάντα εφικτή, ώστε να προκύψουν επίσημα στοιχεία. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, τα προβλήματα της οικογένειας παραμένουν εντός του σπιτιού. Η εξομολόγηση κρίσιμων θεμάτων, όπως βίαιων ενδοοικογενειακών επιθέσεων, είναι σπάνια και γίνεται μόνο μετά από πολύ βίαια περιστατικά. Όμως και τότε λόγω των προκαταλήψεων συνήθως αποσιωπούνται. Τα δικαιώματα των γυναικών και η χειραφέτησή τους ήρθε με καθυστέρηση. Η αναθεώρηση του οικογενειακού δικαίου έφερε τα πρώτα στοιχεία ισότητας και απεγκλωβισμού των γυναικών από την πατρική οικογένεια.

Οι έρευνες που πραγματοποιούνταν ήταν κυρίως από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας και αφορούσαν τις έμφυλες διακρίσεις που βίωναν οι γυναίκες σε διάφορους τομείς (στην οικονομία, στην οικογένεια, στην εκπαίδευση, στην δημόσια διοίκηση). Η πρώτη επιδημιολογική έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα και αφορούσε συγκεκριμένα την ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών με δράστη το σύζυγο/ σύντροφό τους, έγινε με πρωτοβουλία του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.ΕΘ.Ι.) το 2003. Στόχος ήταν η καταγραφή των διαστάσεων της βίας μέσα στην οικογένεια σε πανελλαδικό επίπεδο με τη μέθοδο των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου (Αρτινοπούλου & Φαρσεδάκης, 2003, 6,10). Αυτή η έρευνα είναι η πρώτη και η μοναδική έρευνα από την οποία προκύπτουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για αυτό το φαινόμενο. Ασφαλώς αργότερα κυρίως με την εφαρμογή πολιτικών λιτότητας στη χώρα, πραγματοποιήθηκαν έρευνες για την

ισότητα των φύλων και τη βία στις διάφορες μορφές της, αλλά δεν είχαν την ευρύτητα της αρχικής. Στο ειδικό κεφάλαιο για την οικονομική κρίση αναφέρονται συγκεκριμένα κάποιες έρευνες που ερευνούν τη σύνδεση της βίας με την οικονομική κρίση και τις αλλαγές που έχουν προκύψει εντός της κοινωνίας.

Μετά τη διεξαγωγή της έρευνας και έπειτα από πιέσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, ψηφίστηκε στην Ελλάδα ο νόμος που αφορούσε την ενδοοικογενειακή βία και κάποιες άλλες διατάξεις (Ν. 3500/2006). Ο συγκεκριμένος νόμος απαγόρευε τη βία, όριζε την ενδοοικογενειακή βία, μιλούσε για τις ποινικές συνέπειες των παραβατών. Το Νοέμβριο του 2009 ανακοινώθηκε το «Εθνικό Πρόγραμμα για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών 2010-2013», το οποίο αποτέλεσε το πρώτο ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσης σε εθνικό επίπεδο για την καταπολέμηση της έμφυλης βίας με πλήρη χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ. Το Πρόγραμμα ενσωματώθηκε στο Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013. Για πρώτη φορά δημιουργήθηκε ένα ολοκληρωμένο δίκτυο δομών σε όλη τη χώρα για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. Το Δίκτυο περιλαμβάνει την Τηλεφωνική Γραμμή SOS 15900, τη δημιουργία Συμβουλευτικών Κέντρων (από την Γενική Γραμματεία και τους Δήμους) και Ξενώνων Φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας (από τους Δήμους και το ΕΚΚΑ), προσφέροντας υπηρεσίες υποστήριξης των γυναικών θυμάτων βίας (ΓΓΙΦ, Πολιτικές & Δράσεις περιόδου 2010-2013, 2018). Αυτή τη στιγμή οι αρχικοί στρατηγικοί στόχοι συνεχίζονται από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας Φύλων με σκοπό την εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ γυναικών και ανδρών, μέσω του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020 και τους επικαιροποιεί, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες που προέκυψαν και διαμορφώνουν το πεδίο της ισότητας των φύλων την περίοδο της οικονομικής κρίσης (ΓΓΙΦ, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020, 5).

Η χρηματοπιστωτική κρίση είχε άμεσες συνέπειες στην οικονομία και ως επακόλουθο στην ελληνική οικογένεια. Με τη μείωση των μισθών και τις μαζικές απολύσεις άλλαξε το εργασιακό τοπίο αλλά και ο παραδοσιακός ρόλος του άνδρα προστάτη και κουβαλητή. Οι γυναίκες, παρόλο που απορροφήθηκαν στην αγορά εργασίας, αποτέλεσαν μια ευέλικτη εφεδρεία μερικής απασχόλησης, γεγονός που έχει συνέπειες ως προς την ισότητα των φύλων. Το αποτέλεσμα ήταν με τις πολιτικές

λιτότητας να μεγαλώσει το μισθολογικό χάσμα και η οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών να αμφισβητείται, προκαλώντας μια ιδεολογική οπισθοδρόμηση (Καραμεσίνη & Rubery, 2015, 41-47). Στην Ελλάδα, η πολύπλευρη επίθεση της κρίσης στα κεκτημένα δικαιώματα των γυναικών, πολλαπλασίασε τα εμπόδια ισότιμης ένταξής τους στην αγορά εργασίας, οδηγώντας έτσι ένα τεράστιο αριθμό νέων γυναικών στην ανεργία. Επέβαλε τη μαζική επιστροφή τους στο σπίτι, έριξε στις πλάτες τους το έλλειμμα του κοινωνικού κράτους με την απλήρωτη παροχή υπηρεσιών φροντίδας. Ανέδειξε τις πολλαπλές μορφές βίας, που υφίστανται και στις οποίες αδυνατούν να αντιδράσουν, συμπίεσε ασφυκτικά τις επιλογές ζωής τους και έθεσε σημαντικά εμπόδια στην πορεία χειραφέτησής τους (ΓΠΦ, Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020, 3).

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην καταγραφή και στην ανάλυση της εξέλιξης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας στην ελληνική κοινωνία. Συγκεκριμένα σκοπός της εργασίας είναι να δοθεί έμφαση στην συζυγική/ συντροφική βία και να διερευνηθεί η εξέλιξή της στην περιοχή της Αθήνας και του Πειραιά από το την έναρξη λειτουργίας του δικτύου της Γενικής Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2012) έως το 2018, υπό το πρίσμα δύο συνιστωσών, ψηφισθείσα νομοθεσία και οικονομική κρίση. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού θα ληφθούν συνεντεύξεις από το επιστημονικό προσωπικό επιλεγμένων Συμβουλευτικών Κέντρων Γυναικών και Ξενώνων Φιλοξενίας του δικτύου της Γενικής Γραμματεία Ισότητας των Φύλων στην Αθήνα και στον Πειραιά.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στα δύο πρώτα κεφάλαια γίνεται θεωρητική αποσαφήνιση. Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια εννοιολογική προσέγγιση του ορισμού και των μορφών της βίας, καθώς και περαιτέρω επεξήγηση της ενδοοικογενειακής και συζυγικής βίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους δύο παράγοντες που θέσαμε στο σκοπό, αφενός στη νομοθεσία και αφετέρου στην οικονομική κρίση. Στο δεύτερο μέρος, το εμπειρικό κομμάτι αποτελείται από ένα κεφάλαιο, το οποίο χωρίζεται σε πέντε ενότητες ανάλογες των ερωτήσεων που τέθηκαν στις συνεντεύξεις. Κάθε ενότητα επιμερίζεται σε δύο υποενότητες, στις απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων και των Ξενώνων Φιλοξενίας. Στο πρώτο μέρος της εργασίας χρησιμοποιούνται οντολογικά δεδομένα και συγκεκριμένα γραπτά τεκμήρια (νόμοι, άρθρα από ηλεκτρονικές πηγές,

επιστημονικές δημοσιεύσεις, βιβλιογραφικές αναφορές, εκθέσεις διεθνών οργανισμών και συνεντεύξεις). Ενώ στο δεύτερο μέρος η ανθρώπινη εμπειρία των συνεντευξιαζόμενων μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων (Mason, 2011,74-78).

Α΄ ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 1 Θεωρητικές αποσαφηνίσεις και ορισμοί

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αποσαφήνιση του όρου της βίας, των κατηγοριών καθώς και των μορφών που έχει. Αρχικά θα πρέπει να διευκρινιστεί πως τόσο στο παρόν κεφάλαιο όσο και στο σύνολο της εργασίας λέγοντας βία θα εννοείται η έμφυλη βία, δηλαδή οι επιβλαβείς πράξεις που διαπράττονται ενάντια στη θέληση ενός προσώπου και βασίζονται σε κοινωνικά ορισμένες διαφορές μεταξύ των δύο φύλων (Κέντρο Διοτίμα, 2018, 5).

1.1 Ο διεθνής ορισμός της βίας και οι μορφές της

Σε μια γρήγορη ιστορική αναδρομή θα διαπιστώσουμε ότι διεθνώς η ανάγκη ισότητας μεταξύ των δύο φύλων συζητήθηκε από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μετά. Το πρώτο κείμενο που μίλησε για σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών όλων καθώς και παύση των διακρίσεων συμπεριλαμβανομένων και του φύλου, ήταν ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών το 1945. Την επόμενη χρονιά συστάθηκε η Επιτροπή για το Καθεστώς των Γυναικών (Commission on the Status of Women- CSW), στόχος της οποίας ήταν η ισότητα των φύλων και η ενδυνάμωση των γυναικών. Λίγο αργότερα στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το 1948, εγκωμιάστηκαν αξίες όπως η ελευθερία, η αξιοπρέπεια, η αναγνώριση θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων, ο σεβασμός σε αυτά από όλους και η «*ισότητα των δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών*» (UN, Universal Declaration of Human Rights, 1998). Αρχίζει λοιπόν και γίνεται σαφές ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση η ισότητα των δύο φύλων για την ομαλή λειτουργία των κοινωνιών, παρότι ακόμα δεν έχει γίνει καμία νύξη για τη βία.

Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα το δεύτερο κύμα του φεμινιστικού κινήματος κατέδειξε ουσιώδη προβλήματα για την ισότητα. Με τη συμβολή της Επιτροπής για το Καθεστώς των Γυναικών (CSW) στις 18 Δεκεμβρίου 1979 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women- CEDAW) η οποία αποτελεί τη διεθνή διακήρυξη δικαιωμάτων που στοχεύει στον τερματισμό των διακρίσεων κατά των γυναικών. Η σύμβαση τέθηκε σε ισχύ ως διεθνής συνθήκη στις 3 Σεπτεμβρίου 1981, μετά την επικύρωση της εικοστής χώρας (UN Women, Short History of CEDAW Convention, 2009). Με στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων θα μπορούσε να παγιωθεί εν τέλει η αρχή της ισότητας στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις μεταξύ των δύο φύλων, η αρχή της μη διάκρισης και η αρχή της κρατικής υποχρέωσης (Τσακλάγκανου, 2008, 391). Η σύμβαση για την κατάργηση των διακρίσεων επηρέασε κατά πολύ τη φεμινιστική ιδεολογία και ακολούθως αυτό θα είχε θετικές επιπτώσεις στην εκπαίδευση, στη δημόσια ζωή, στην εργασία, στην υγεία, στην οικογένεια και σε όσες ακόμα αιτίες οδηγούν στην εμφάνιση έμφυλης βίας.

Τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, η βία κατά των γυναικών αναγνωρίστηκε ως ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα σε όλα τα επίσημα κείμενα πολιτικής των διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών (Στρατηγάκη, 2007, 155). Η πρώτη φορά που διατυπώθηκε διεθνώς το πρόβλημα της ενδοοικογενειακής βίας, ήταν στη Δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες στην Κοπεγχάγη το 1980. Σε αυτή την έκθεση υπήρχε ξεχωριστή παράγραφος με τίτλο «Κακοποιημένες γυναίκες και βία εντός της οικογένειας» (United Nations, 1980, 67). Για πρώτη φορά ακούστηκε ένα υπαρκτό πρόβλημα που μέχρι τότε αποσιωπούσαν, η ενδοοικογενειακή βία υπήρχε και έπρεπε να γνωστοποιηθεί. Διατυπώθηκε λοιπόν, ότι είναι μορφή κακοποίησης των γυναικών, των παιδιών και των ηλικιωμένων, η οποία προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και παράλληλα δημιουργεί σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα που καταστρέφουν τη συνοχή τόσο στην ίδια την οικογένεια όσο και στην κοινωνία (United Nations, 1980, 67).

Εν συνεχεία, στην Τρίτη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες στο Ναϊρόμπι, το 1985, υπήρχε ξανά ξεχωριστή τοποθέτηση για τις κακοποιημένες γυναίκες. Χωρίς όμως να δίνεται ιδιαίτερη έκταση στο φαινόμενο ή να δίνεται κάποιος ορισμός. Η

έκθεση ανέφερε ότι έμφυλη βία είναι ένα φαινόμενο που παρουσιάζει αύξηση και υποβιβάζει την αξιοπρέπεια των γυναικών, καλώντας τις κυβερνήσεις να μεριμνήσουν άμεσα ώστε να σταματήσει αυτό το κοινωνικό πρόβλημα (United Nations, 1985, 70).

Το θέμα της βίας απασχολεί πλέον όλο και περισσότερο τη διεθνή κοινότητα και γίνεται συνεχώς προσπάθεια να εξειδικευτεί και να αναλυθεί όλο και περισσότερο, για να καλύψει κάθε περίπτωση. Έτσι στη Δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα το 1993 στη Βιέννη, τονίζεται ότι η έμφυλη βία είναι «ασυμβίβαστη με την αξιοπρέπεια και την αξία του ανθρώπου, και πρέπει να εξαιρεθεί με νομικά μέτρα εθνικής και διεθνούς συνεργασίας σε τομείς όπως η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, η εκπαίδευση, η μητρότητα και η υγειονομική περίθαλψη και η κοινωνική στήριξη» (UN, Vienna Declaration and Programme of Action, 1993, 23). Λίγο αργότερα, την ίδια χρονιά, υιοθετήθηκε η Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών (Declaration on the Elimination of Violence against Women- DEVAW) στην οποία ορίστηκε ευκρινώς και εμπεριστατωμένα η βία κατά των γυναικών. Ένας ορισμός που παραμένει μέχρι και σήμερα. Ορίζεται λοιπόν ως:

«κάθε πράξη βίας που βασίζεται στο φύλο και έχει ως αποτέλεσμα ή είναι πιθανό να οδηγήσει σε σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη και πόνο στις γυναίκες συμπεριλαμβανομένων των απειλών τέτοιων πράξεων, του εξαναγκασμού ή της αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας, είτε συμβαίνει στη δημόσια είτε στην ιδιωτική ζωή» (UN DEVAW, 1993, Article 1).

Μέσω αυτού του ορισμού προκύπτουν κάποιες κατηγορίες που εξειδικεύουν τον όρο. Πρώτον, σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία μπορεί να παρατηρηθεί εντός της οικογένειας με τη μορφή του ξυλοδαρμού, της σεξουαλικής κακοποίησης, της βίας που σχετίζεται με την προίκα, του βιασμού στον γάμο, του ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων και άλλων παραδοσιακών πρακτικών επιβλαβών για τις γυναίκες, της μη συζυγικής βίας και της βίας που σχετίζεται με την εκμετάλλευση. Δεύτερον, σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία μπορεί να παρατηρηθεί μέσα σε μια ευρύτερη κοινότητα και συμπεριλαμβάνει το βιασμό, τη σεξουαλική κακοποίηση, τη σεξουαλική παρενόχληση και τον εκφοβισμό στο

εργασιακό περιβάλλον, σε εκπαιδευτικά ιδρύματα και αλλού, την εμπορία γυναικών και την καταναγκαστική πορνεία. Τρίτον, η σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία μπορεί να διαπράττεται ή να γίνεται αποδεκτή από το κράτος (UN DEVAW, 1993, Article 2).

Με βάση τον προαναφερθέν ορισμό, έγινε αντίστοιχη αναφορά για την έμφυλη βία στην Τέταρτη Έκθεση για την Παγκόσμια Διάσκεψη των Γυναικών που πραγματοποιήθηκε στο Πεκίνο το 1995. Σε ξεχωριστή ενότητα αναλύεται τόσο ο ορισμός του φαινομένου, όσο και οι στρατηγικές αντιμετώπισής του. Ο ορισμός της βίας που χρησιμοποιήθηκε, αλλά και οι επιμέρους διαιρέσεις του, βασίζονται σε αυτόν που είχε ήδη δοθεί στη Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών (DEVAW).

Μέχρι στιγμής έχει δοθεί ο ορισμός της βίας και με πολύ γενικό τρόπο οι κατηγορίες και οι μορφές με τις οποίες μπορεί να εκδηλωθεί η βία. Μια πληρέστερη εκδοχή του ορισμού παρουσιάζεται από τη Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (2002, 6), η οποία θεωρώντας τη βία ως ένα πρόβλημα που πλήττει τη δημόσια υγεία, δημιούργησε μία τυπολογία που χαρακτηρίζει τα διάφορα είδη βίας και τις μορφές της. Αρχικά η βία χωρίζεται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες ανάλογα με τα χαρακτηριστικά εκείνου που διαπράττει τη βίαιη πράξη (α) αυτοτραυματική βία: προκαλείται από το ίδιο το άτομο και περιλαμβάνει απόπειρες αυτοκτονίας ή αυτοτραυματισμό, (β) διαπροσωπική βία: προκαλείται από ένα άλλο άτομο ή από μια μικρή ομάδα ατόμων, (γ) συλλογική βία: προκαλείται από ευρύτερες ομάδες, όπως πολιτείες/ κράτη, οργανωμένες πολιτικές ομάδες, ομάδες πολιτοφυλακής και τρομοκρατικές οργανώσεις.

Για τις ανάγκες της εργασίας θα δοθεί βάση στην δεύτερη κατηγορία που αφορά τη διαπροσωπική βία. Η συγκεκριμένη ομάδα χωρίζεται σε δύο υποκατηγορίες. Πρώτον, στην ενδοοικογενειακή βία που αφορά τα μέλη της οικογένειας, και συνήθως παρατηρείται εντός του σπιτιού, περιλαμβάνοντας την κακοποίηση παιδιών, τη συντροφική βία και την κατάχρηση ηλικιωμένων. Δεύτερον, στην κοινοτική βία που αφορά άτομα τα οποία δεν έχουν σχέση, μπορεί να γνωρίζουν ή να μην γνωρίζουν ο ένας τον άλλο. Αυτή η υποκατηγορία λαμβάνει χώρα έξω από το σπίτι και μπορεί να εμφανιστεί ως σεξουαλική επίθεση από ξένους αλλά και βία σε

θεσμικούς χώρους, όπως σχολεία, χώρους εργασίας, φυλακές και νοσοκομεία (WHO, 2002,6).

Αντίστοιχα οι μορφές των βίαιων πράξεων σύμφωνα με τη Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας είναι, η σωματική, η σεξουαλική, η ψυχολογική, η κατάχρηση και παραμέληση (WHO, 2002, 6). Τόσο για τη σωματική όσο και την σεξουαλική βία έχουμε υπόψη τι σημαίνει και τι συμπεριφορές συνεπάγεται, όμως στην ψυχολογική βία περιλαμβάνονται επιμέρους περιπτώσεις όπως η λεκτική κακοποίηση, ο συναισθηματικός εκβιασμός, η απομόνωση από το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, ο έλεγχος και η παρακολούθηση, η ζήλεια και ο οικονομικός έλεγχος (Πετρουλάκη, Τσιριγώτη, Κουβέλη & Σωτηρίου, 2015, 20). Οι ανωτέρω μορφές βίαιων πράξεων συμβαίνουν σε κάθε μια από τις τρεις ευρείες κατηγορίες και τις υποκατηγορίες που περιγράφηκαν παραπάνω, με εξαίρεση την αυτοτραυματική βία (WHO, 2002, 7).

1.2 Συντροφική/ συζυγική βία: ορισμός και συνέπειες

Η ενδοοικογενειακή βία είναι μια από τις πιο συχνές περιπτώσεις στις οποίες εμφανίζεται η κακοποίηση. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνεται η συζυγική βία, η κακοποίηση και η εκμετάλλευση ανηλίκων από μέλη της οικογένειας και του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος, οι επιθέσεις εφήβων προς τους γονείς και επίσης η εκμετάλλευση των ηλικιωμένων μελών της οικογένειας (ΓΓΙΦ, Μορφές και Ορισμοί Βίας, 2018). Η κακοποίηση, όπου και σε όποιον και αν συμβαίνει, είναι ένα φαινόμενο διαταξικό που μπορεί να εκδηλωθεί σε κάθε κοινωνική ομάδα ανεξαρτήτως του εισοδήματος, της κοινωνικής θέσης, του μορφωτικού επιπέδου, της ηλικίας, της εθνότητας ή των θρησκευτικών πεποιθήσεων, τόσο του θύματος όσο και του θύτη (Παπαμιχαήλ, 2005, 44). Η βία είναι ένας μηχανισμός κοινωνικής νομιμοποίησης της ανδρικής εξουσίας και υπεροχής και συμβάλλει στη διατήρηση της έμφυλης κοινωνικής ιεραρχίας (Στρατηγάκη, 2007, 153).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης) η ενδοοικογενειακή βία ορίζεται ως «οι πράξεις φυσικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας οι οποίες συμβαίνουν εντός

της οικογένειας ή οικογενειακής μονάδας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, ανεξάρτητα ή όχι του κατά πόσο ο δράστης μοιράζεται ή έχει μοιραστεί την ίδια κατοικία με το θύμα» (2011, 4).

Με την άσκηση ενδοοικογενειακής βίας απειλείται η υγεία και η συνοχή όλης της οικογένειας, είτε αναφερόμαστε στις γυναίκες είτε στα παιδιά. «Ο αντίκτυπος της βίας κατά των γυναικών δεν αφορά μόνο τις γυναίκες που έχουν πέσει θύματα, αφού επηρεάζει τις οικογένειες, τους φίλους και την κοινωνία στο σύνολό της» (FRA, 2014,7). Με τη βία δεν πλήττεται μόνο η σωματική ακεραιότητα, αλλά παράλληλα και πολύ πιο βαθιά η συναισθηματική συνοχή των ατόμων (Ζορμπά, 2018, 17). Τα άτομα που κακοποιούνται βιώνουν ένα συνεχές και πολύπλευρο αίσθημα φόβου- για το σύντροφό τους, την οικονομική τους ανεξαρτησία, τον ενδεχόμενο στιγματισμό τους αλλά ακόμα και για την ίδια τη ζωή τους- το οποίο εν τέλει αντιτίθεται στο θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια (UN, 1998, Άρθρο 3).

Η συντροφική/ συζυγική βία είναι μια θλιβερή πραγματικότητα στην οποία η κοινωνία πρέπει να επέμβει. Το γεγονός ότι η βία παρατηρείται μέσα στο κλειστό περιβάλλον της οικογένειας, δεν θα έπρεπε να συνεπάγεται την αυθαιρεσία του δράστη, καθώς με αυτό τον τρόπο αναπαράγονται σχέσεις ανισότητας και στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη θέση του άνδρα και της γυναίκας. Εφόσον στόχος όλων των κοινωνιών είναι η επιδίωξη της ουσιαστικής έμφυλης ισότητας και αυτή αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για τη δημοκρατία, θα έπρεπε να είναι εγγενής στόχος κάθε σύγχρονης δημοκρατικής κοινωνίας, ιδίως τη στιγμή που σταθερές και αξίες αμφισβητούνται λόγω κρίσεων (Παντελίδου- Μαλούτα, 2014, 77).

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η πρώτη διατύπωση για την συντροφική/ συζυγική βία, έγινε στη Δεύτερη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες στην Κοπεγχάγη. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας ονομάζει την συντροφική/ συζυγική βία ως *Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων (ΒΕΣ)* και την ορίζει ως «ένα σύνολο επώδυνων επιθετικών και εξαναγκαστικών συμπεριφορών που κάνει κάποιος που έχει, είχε ή επιθυμεί να έχει ερωτική σχέση με ένα ενήλικο ή έφηβο άτομο, με μοναδικό στόχο να εξουσιάζει και να ελέγχει το άτομο αυτό» (Πετρουλάκη, Τσιφιώτη, Κουβέλη & Σωτηρίου, 2015, 19). Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ο

έλεγχος και η άσκηση εξουσίας από τον έναν σύντροφο στον άλλο, είτε είναι νυν σύζυγος/ σύντροφος είτε πρώην. Στη συζυγική βία παρατηρείται άσκηση σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής, λεκτικής βίας και πάσης φύσεως έλεγχος από τον «δυνατό» προς τον «αδύναμο» (WHO, 2012, 1, 3).

Βία μπορεί να ασκήσουν και οι δύο σύντροφοι, ανεξαρτήτως φύλου. Όμως η πραγματικότητα και τα δεδομένα παγκοσμίως δείχνουν πως οι πλειοψηφία των ατόμων που κακοποιούνται είναι γυναίκες, οι οποίες δέχονται κατ' επανάληψη βίαιες συμπεριφορές από τον νυν ή τον πρώην σύζυγο ή σύντροφό τους (Πετρουλάκη, Τσιφιώτη, Κουβέλη & Σωτηρίου, 2015, 15). Οι αιτίες που οδηγούν στη βία διαφέρουν, οι άνδρες τη χρησιμοποιούν να υποτάξουν τις συντρόφους τους, ενώ οι γυναίκες για να προστατευτούν και να δώσουν ένα τέλος στο βίαιο περιστατικό (Παπαμιχαήλ, 2005, 43).

Για μεγάλο χρονικό διάστημα καθώς και για μεγάλη μερίδα του πληθυσμού η κακοποίηση θεωρείτο ένα ιδιωτικό ζήτημα που έπρεπε να λυθεί εντός της οικογένειας χωρίς τη βοήθεια της πολιτείας και των επίσημων φορέων της (Παπαμιχαήλ, 2005, 197). Από τη στιγμή που η βία παρατηρείται στο οικείο περιβάλλον της γυναίκας είναι πολύ πιο δύσκολο να φανεί προς τα έξω και να δημοσιοποιηθεί. Παράλληλα, λόγω των αρνητικών στερεοτύπων υπήρχε έντονα απροθυμία αποκάλυψης του βίαιου περιστατικού και στο συγγενικό και φιλικό περιβάλλον με αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση της γυναίκας και τον εγκλωβισμό της μέσα στη βίαιη σχέση (Τατά- Άρσελ, 2008, 84). Τα προβλήματα αυτά εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να υπάρχουν, αφού η κακοποίηση γίνεται στα πλαίσια του γάμου και της σχέσης του ζευγαριού, η ενδοοικογενειακή βία για την κοινωνία είναι προσωπική και αφανής. Οι συνέπειες όμως είναι καθοριστικές, αφενός θίγεται το δικαίωμα των γυναικών να απολαμβάνουν τη ζωή τους με ελευθερία, καθώς ζουν σε οικογένειες με συνθήκες βίας, αφετέρου διατηρείται η μορφή της οικογένειας, τυπικά ως πυρήνας κοινωνικής οργάνωσης, αλλά στην πραγματικότητα είναι μια διαλυμένη κατάσταση όπου το ένα μέλος καταργεί τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα του άλλου και θέτει ίσως σε κίνδυνο την υγεία και τη ζωή του (Ζορμπά, 2018, 19-21). Με το πρόσχημα λοιπόν της ιδιωτικότητας και του φόβου για στιγματισμό διατηρείται μια επιβλαβής κατάσταση που παρατείνει αφενός τη βία και αφετέρου τη θυματοποίηση, την ανοχή και η δικαιολόγηση του θύτη αλλά κυρίως τη σιωπή. Όμως η

ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών αποτελεί μια κατάφορη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφορά μεγάλο αριθμό ατόμων, γεγονός που την καθιστά ένα σοβαρό και υπαρκτό κοινωνικό πρόβλημα (Πετρουλάκη, Τσιριγώτη, Κουβέλη & Σωτηρίου, 2015, 33).

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι μορφές της βίας είναι ευρύτερες από τις διάφορες κατηγορίες της. Αντίστοιχα, και στη Βία μεταξύ Ερωτικών Συντρόφων οι μορφές της βίας είναι πολύπλευρες. Η κακοποίηση μπορεί να είναι ψυχολογική, σωματική, σεξουαλική μπορεί ακόμα να στηρίζεται στην οικονομική αποστέρηση. Οι συνέπειες της κακοποίησης είναι εξίσου πολύπλευρες και αγγίζουν κάθε πτυχή της ζωής των γυναικών. Μπορεί να εμφανιστούν μεμονωμένες αλλά και συνδυαστικά (Τόπα, 2018, 22). Το αποτέλεσμα αυτών είναι η γυναίκα που δέχεται την κακοποίηση να δημιουργεί έναν χαρακτήρα υποταγής και καταπίεσης. Η γυναίκα σχηματίζει την ταυτότητά της βάζοντας τον εαυτό της πάντα σε δεύτερη μοίρα. Αν σκεφτεί τον εαυτό της σαν προτεραιότητα, πρακτικά, το να φύγει από τη σχέση για να σωθεί, το εκλαμβάνει ως εγκατάλειψη του γυναικείου της ρόλου και την γεμίζει ενοχές και για το λόγο αυτό παραιτείται από την ιδέα της απόδρασης από την κακοποιητική σχέση (Τόπα, 2018, 23-24). Τα στερεότυπα και η βία ως μαθημένος τρόπος σκέψης είναι τα στοιχεία που κρατούν δέσμια την γυναίκα.

Κεφάλαιο 2 Η νομοθεσία της Ελλάδας για την ενδοοικογενειακή βία και ο παράγοντας της οικονομικής κρίσης

2.1 Η ισχύουσα νομοθεσία της Ελλάδας για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας

Στο Σύνταγμα της χώρας, με βάση την τελευταία αναθεώρηση της 27ης Μαΐου 2008, υπάρχουν μόνο δύο άρθρα που αναφέρονται στην ισότητα. Συγκεκριμένα, στο Άρθρο 4 παρ. 2 αναφέρεται πως άνδρες και γυναίκες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις, ενώ στο Άρθρο 116 παρ. 2 ότι το κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται οι γυναίκες (Σύνταγμα της Ελλάδας, 2013, 20,111). Παρατηρούμε ότι η γενική ιδέα της ισότητας υπάρχει, καθώς είναι μια δεδομένη αξία για ένα ευνομούμενο δημοκρατικό κράτος.

Με βάση τα άρθρα του Συντάγματος και την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναπτυχθήκαν πολιτικές ισότητας των φύλων. Αυτό συνέβη τη δεκαετία του 1980 εξαιτίας ενός συνόλου παραγόντων, όπως η άνθιση του γυναικείου κινήματος, η αναθεώρηση του οικογενειακού δικαίου, ώστε να προσαρμοσθεί στην αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών και η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ (Στρατηγάκη, 2013, 60-61). Στο αστικό δίκαιο η αναθεώρηση του οικογενειακού δικαίου, η οποία έγινε το Φεβρουάριο του 1983 αποτέλεσε ένα ρηξικέλευθο νόμο (Ν. 1329/1983) που προσπάθησε να καταργήσει τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών και να επιφέρει ένα εξισωτικό μοντέλο για την οικογένεια και τη θέση της γυναίκας. Λίγο αργότερα τον Απρίλιο του ίδιου έτους έγινε νόμος του κράτους (Ν. 1342/1983) η Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW). Ακολούθησαν ο Ν. 1419/1984 για την αυτεπάγγελτη δίωξη του βιασμού και ο Ν.1609/1986 για τη νομιμοποίηση των αμβλώσεων. Έκτοτε πλήθος ευρωπαϊκών οδηγιών ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη από τις οποίες κάποιες ρύθμιζαν άμεσα ζητήματα που επηρέαζαν τις γυναίκες και κάποιες έμμεσα (Γλυνιαδάκη, Κυριαζή& Μορτζάκη, 2018, 56)

Σε μια χρονολογική βάση παρατηρούμε ότι το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο, δηλαδή «οι γενικές διατάξεις του αστικού και ποινικού κώδικα δεν κάλυπταν επαρκώς το φαινόμενο της βίας, ο όρος ήταν άγνωστος για το ελληνικό δίκαιο και ως εκ τούτου δεν ανήκε στις περιπτώσεις που έδιναν δικαίωμα παρέμβασης της δικαιοσύνης» (Γούλιαρου, 2008, 339). Η απροθυμία της ελληνικής πολιτείας να ρυθμίσει την ενδοοικογενειακή βία ως αξιόποινη πράξη συνέβαλε στη διατήρηση του φαινομένου και στην ανοχή της κοινωνίας δημιουργώντας συνέπειες στα θύματα, ενώ ενίσχυσε στους δράστες την πεποίθηση να δρουν ατιμώρητοι, εφόσον η οικογένεια είναι ένα κλειστό σύνολο μέσα στην οποία μπορεί ο καθένας να δρα με όποιο τρόπο θέλει (Γούλιαρου, 2008, 340).

Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης το 2002 (Σύσταση 1582) η ενδοοικογενειακή βία θεωρήθηκε ότι αποτελεί τη βασική αιτία θανάτου και αναπηρίας των γυναικών ηλικίας 16 έως 44 με τον αριθμό των θυμάτων να ξεπερνά αυτά των οδικών ατυχημάτων ή του καρκίνου. Ως εκ τούτου, η ενδοοικογενειακή βία δεν γινόταν να αντιμετωπίζεται ως ιδιωτική υπόθεση της οικογένειας που οφείλεται σε ατομικούς και ψυχολογικούς παράγοντες των δραστών, αλλά ως ένα πολιτικό και

δημόσιο πρόβλημα και παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που οφείλεται στις αντιλήψεις για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία (Γούλιανου, 2008, 340). Καλούνταν λοιπόν όλα τα κράτη μέλη να επανεξετάσουν το θέμα της βίας κατά των γυναικών και να δημιουργήσουν υπερασπιστική νομοθεσία. Κάτω από την πίεση του Συμβουλίου και της Ευρώπης και της Απόφασης- Πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2001/220/ΔΕΥ) «σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες» υπήρχε προθεσμία συμμόρφωσης της χώρας μέχρι το Μάρτιο του 2006. Εν τέλει το νομοσχέδιο για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας ψηφίστηκε στις 24 Οκτωβρίου 2006 και τέθηκε σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2007 (Ν.3500/2006) (Γούλιανου, 2008, 340).

Με το νόμο για την ενδοοικογενειακή βία οι γυναίκες που υφίστανται την κακοποίηση μπορούν να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους, να απομακρυνθούν από το βίαιο περιβάλλον και να ζήσουν σε αξιοπρεπείς συνθήκες. Πρόσφατα η χώρα επικύρωσε τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), κάνοντάς την νόμο του κράτους (Ν. 4531/2018).

Με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης «καταδικάζονται όλες οι μορφές βίας κατά των γυναικών, αναγνωρίζεται ότι η υλοποίηση της *de jure* και *de facto* ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών αποτελεί βασικό στοιχείο για την πρόληψη της βίας κατά των γυναικών και επίσης υπογραμμίζεται ότι η βία κατά των γυναικών συνιστά εκδήλωση των ιστορικά άνισων σχέσεων ισχύος μεταξύ των γυναικών και των ανδρών, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε επικυριαρχία και διακρίσεις κατά των γυναικών από τους άνδρες παρακωλύοντας την πλήρη πρόοδο των γυναικών» (2011, 2).

Σύμφωνα με τη Γ.Γ.Ι.Φ. («Δημοσίευση σε ΦΕΚ του Ν.4531/2018 για την κύρωση από την Ελλάδα της Σύμβασης του Σ.τ.Ε. περί έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας», 2018) με τις ρυθμίσεις που εισάγονται στην ελληνική νομοθεσία για την εφαρμογή των προβλέψεων της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης

- ενισχύεται η ποινική νομοθεσία για την αντιμετώπιση εγκλημάτων που διαπράττονται σε βάρος των γυναικών (ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων, *stalking*, «εγκλήματα τιμής»)

- καταργείται η άκρως αναχρονιστική διάταξη του άρθρου 339 παρ. 3 ΠΚ (μη άσκηση ποινικής δίωξης εάν μεταξύ του υπαιτίου αποπλάνησης ανηλίκου και του θύματος τελέστηκε γάμος)
- τροποποιείται ο Ν.3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία, με στόχο την ευρύτερη και αποτελεσματικότερη εφαρμογή του
- τροποποιείται ο Ν.3811/2009 για την Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης, με στόχο την ευχερέστερη πρόσβαση των θυμάτων στην αποζημίωση που προβλέπει ο εν λόγω νόμος
- τροποποιείται ο Ν. 2168/1993 περί όπλων, ώστε να μην χορηγούνται άδειες σε όσους διώκονται ποινικά ή έχουν καταδικασθεί για αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας
- προστατεύονται από την επιστροφή οι αλλοδαποί που είναι θύματα ενδοοικογενειακής βίας και προσέρχονται στις αρμόδιες αρχές για να υποβάλουν τη σχετική καταγγελία
- ορίζεται η Γενική Γραμματεία Ισότητας Φύλων ως αρχή παρακολούθησης της σύμβασης.

2.2 Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στις γυναίκες

Με τις πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν στη χώρα, οξύνθηκαν κάποια προβλήματα και ταυτόχρονα ήρθαν στην επιφάνεια άλλα που μέχρι πρότινος δεν είχαν απασχολήσει σε τόσο μεγάλο βαθμό τις γυναίκες. Τα κυριότερα που προέκυψαν ήταν οι απολύσεις και οι μειώσεις μισθών, καθώς και οι μειώσεις στις δημόσιες παροχές και στις υπηρεσίες υγείας, κάτι που προκάλεσε συνακόλουθες επιπτώσεις στη σχέση των μελών της οικογένειας. Συνολικά, οι περικοπές είχαν μεγαλύτερη επίδραση στις γυναίκες και διέκοψαν την πρόοδο της ισότητας δημιουργώντας ένα πρόσφορο έδαφος για να φανούν νέα πεδία έμφυλης ανισότητας. Η οικονομική κρίση υπονόμευσε την εξέλιξη του γυναικείου κινήματος και την ενσωμάτωση των γυναικών στην αγορά εργασίας (Elomäki, 2012, 3-7).

Διαχρονικά οι γυναίκες αντιμετώπιζαν προβλήματα ένταξης στην αγορά εργασίας. Υπήρχε ανισότητα ευκαιριών, αδυναμία εναρμόνισης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής και ανεπαρκής συμμετοχή σε δράσεις αναβάθμισης των προσόντων τους. Εξαιτίας λοιπόν της πολλαπλότητας του ρόλου τους οι δυνατότητες για επαγγελματική εξέλιξη ήταν μειωμένες (Κρητικίδης, 2018, 2-3). Τα προβλήματα αυτά όμως εντάθηκαν με την οικονομική κρίση. Η συρρίκνωση των εισοδημάτων, οι πολιτικές που ψηφίστηκαν και η παρατεταμένη λιτότητα προκάλεσαν και τροφοδότησαν ένα φαύλο κύκλο ύφεσης που συνδέθηκε με το κλείσιμο χιλιάδων επιχειρήσεων και τις μαζικές απολύσεις (Καραμεσίνη & Rubery, 2015, 240).

Στις περικοπές επηρεάστηκαν περισσότερο εργασιακοί τομείς που απασχολούσαν παραδοσιακά γυναικείο εργατικό δυναμικό, όπως η εκπαίδευση και τα επαγγέλματα υγείας και κοινωνικής εργασίας (Elomäki, 2012, 4). Εφαρμόστηκαν νέες ευέλικτες μορφές εργασίας και διευκολύνθηκαν οι διαδικασίες των απολύσεων, διαλύθηκαν οι Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας, περικόπηκαν οι συντάξεις και αυξήθηκε το συνταξιοδοτικό όριο ηλικίας κάνοντας τις γυναίκες οικονομικά ανασφαλείς. Παράλληλα αυξήθηκαν οι ώρες εργασίας από 37,5 σε 40 εβδομαδιαίως και εντάθηκαν οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών ιδίως όσον αφορά τις άδειες μητρότητας και την εγκυμοσύνη (Maycock & Collins, 2015, 19).

Παράλληλα με τη συρρίκνωση των εισοδημάτων περιορίστηκαν και οι κοινωνικές παροχές και μαζί με την αύξηση της ανεργίας, αυξήθηκαν τα χρέη των νοικοκυριών που οδήγησαν σε πτώχευση και υλική αποστέρηση, όχι μόνο τις συνήθειες ευάλωτες ομάδες αλλά και τα μεσαία κοινωνικά στρώματα (Καραμεσίνη & Rubery, 2015, 240).

Το αποτέλεσμα, μέσω της συρρίκνωσης του κοινωνικού κράτους, από το 2010 μέχρι σήμερα, ήταν να πέσει στα χέρια των γυναικών ένα τεράστιο βάρος ευθυνών και απλήρωτης οικιακής εργασίας για την κάλυψη βασικών αναγκών της οικογένειας, από τις οποίες μία μεγάλη μερίδα είχε σχεδόν απαλλαγεί την περίοδο της οικονομικής ευμάρειας (Καραμεσίνη & Rubery, 2015, 243). Ακόμα και στις περιπτώσεις που η γυναίκα προσφέρει το κύριο εισόδημα, είναι αυτή που θα επωμιστεί το βάρος της φροντίδας και τις οικιακές ασχολίες (Maycock & Collins, 2015, 19). Γίνεται, λοιπόν, μια οπισθοδρόμηση των ρόλων και της εξέλιξης των φύλων στην οικογένεια και συνολικά στην κοινωνία. Με τον οικονομικό περιορισμό και την λιτή πολιτική των

συστημάτων πρόνοιας επιστρέφουμε στον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας που φροντίζει όλα τα μέλη της οικογένειας και αντικαθιστά τις άλλοτε δημόσιες παροχές του κράτους, όπως τους παιδικούς σταθμούς και τα γηροκομεία.

Είναι εμφανές πως η οικονομική κρίση έχει υψηλότερη και διαφορετικής έντασης επίδραση στις γυναίκες. Οι γυναίκες όπως και οι εργαζόμενοι νεότερης ηλικίας, σε περιόδους ύφεσης, θεωρούνται ένας εφεδρικός στρατός εργαζομένων ευάλωτοι στην ανεργία και μακροπρόθεσμα στον αποκλεισμό (Καραμεσίνη & Rubery, 2015, 48). Συνήθως λαμβάνουν θέσεις εργασίας χαμηλής ειδίκευσης και αντιστοίχως χαμηλής μισθολογικής κλίμακας, με αποτέλεσμα να μην εκτιμάται η συνεισφορά τους στον οικογενειακό προϋπολογισμό. Σύμφωνα με τον Κρητικίδη (2018, 4) αυτό το γεγονός αποτελεί παράδοξο και είναι ενάντια στην πραγματικότητα καθώς οι γυναίκες διαθέτουν πλέον βελτιωμένο εκπαιδευτικό επίπεδο και αναλαμβάνουν ταυτόχρονα το ρόλο της εργαζόμενης και της μητέρας. Παρόλα αυτά, όπως αναφέρει η μεταβλητή που ρυθμίζει την είσοδο ή την έξοδο των γυναικών από την αγορά εργασίας είναι ο πραγματικός μισθός. Πιο αναλυτικά, όταν μειώνεται ο μισθός του ενός συζύγου (εννοώντας τον άνδρα), μειώνονται και τα εισοδήματα του νοικοκυριού και φτάνουν σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά που θα παρείχαν μια αξιοπρεπή διαβίωση, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η γυναικεία συμμετοχή στην αγορά εργασίας προκειμένου αυτή η προσφορά εργασίας να αντισταθμίσει τις απώλειες του εισοδήματος από την πτώση των αποδοχών ή την απόλυση των ανδρών και την είσοδό τους στην ανεργία (Κρητικίδης, 2018, 3).

2.3 Η ενδοοικογενειακή βία σε συνθήκες οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Η διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας είναι ένα θέμα πολυδιάστατο, δεν υπάρχει μια απάντηση ούτε και μια γενικευμένη νόρμα που να χαρακτηρίζει ποιος και πότε θα χειροδικήσει. Παρόλα αυτά υπάρχουν παράγοντες που σύμφωνα με τις υπάρχουσες έρευνες μπορούν να αναδείξουν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις τη βία. Για παράδειγμα, το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο οργανώθηκε η οικογένεια, η οικονομική ανεξαρτησία των συντρόφων, το μορφωτικό επίπεδο, ο τόπος κατοικίας, η οικονομική ευμάρεια του κράτους είναι μερικοί από τους παράγοντες που ενδέχεται

να συσχετιστούν με την πορεία του φαινομένου της βίας, χωρίς αυτό να υποδεικνύει ταύτιση και γενίκευση στο σύνολο του πληθυσμού.

Οι έρευνες που αναφέρονται στην ενδοοικογενειακή βία προσπαθούν αφενός να καταδείξουν το φαινόμενο και τις διαστάσεις του, αφετέρου να προσεγγίσουν τα αίτια που οδηγούν στη βίαιη συμπεριφορά του συντρόφου. Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή οι επίσημες έρευνες που θίγουν το πρόβλημα και τις διαστάσεις της κακοποίησης έγιναν από το Κ.Ε.Θ.Ι. με πρώτη την έρευνα των Αρτινοπούλου και Φαρσεδάκη το 2003.

Εντός του 2018 πραγματοποιήθηκαν δύο έρευνες που ανέλυν την βία σε σχέση με τον παράγοντα της κρίσης. Η πρώτη μελέτη ήταν από τη ΓΠΦ με τίτλο «Η ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση της βίας κατά των γυναικών την περίοδο 2008-2016 και η σύνδεση των ποιοτικών και ποσοτικών όψεων με την οικονομική κρίση. Νέες ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και προκλήσεις». Η δεύτερη έρευνα ήταν από την Action aid με τίτλο «Η ενδοοικογενειακή βία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η οπτική των επαγγελματιών και προτάσεις βελτίωσης των εφαρμοζόμενων πολιτικών».

Και οι δύο κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η βία δεν προέκυψε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, ενδοοικογενειακή βία συναντάται ούτως ή άλλως. Ωστόσο, συγκεκριμένοι παράγοντες κινδύνου, αυξάνουν τις πιθανότητες να υπάρξει βία εντός της οικογένειας.

Β' ΜΕΡΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Μεθοδολογία

Η παρούσα έρευνα υιοθετεί μεθοδολογία με ποιοτικές μεθόδους, συγκεκριμένα βιβλιογραφικές παραπομπές και ημιδομημένες συνεντεύξεις. Όπως αναφέρθηκε στοχεύει στην ανάλυση και εξέλιξη ενός φαινομένου, της συζυγικής/συντροφικής βίας, υπό την επίδραση της οικονομικής κρίσης και της νομοθεσίας, στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης χρονικής στιγμής. Πιο αναλυτικά, θα γίνει προσπάθεια να αναλυθούν οι εξής υποθέσεις εργασίας:

1. Τα στερεότυπα του φύλου παραμένουν στην κοινωνία και στη συνείδηση ανδρών και γυναικών, δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος για άσκηση βίας παρά τις ασκηθείσες πολιτικές του κράτους
2. Υπάρχει η θεωρία ότι η αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας δεν είναι καθαρό αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, αλλά προϋπήρχε μέσα στην οικογένεια και στο χαρακτήρα του βίαιου συντρόφου και πριν τις πολιτικές λιτότητας
3. Η σχετικά πρόσφατη νομοθεσία και η ποινικοποίηση της βίαιης συμπεριφοράς από όπου και αν προέρχεται, δεν φαίνεται να έχει εξασφαλίσει ουσιαστικά την προστασία των γυναικών και να αλλάζει το τοπίο παύοντας οριστικά την καταπάτηση των γυναικείων δικαιωμάτων

Για την επίτευξη αυτού του σκοπού και με δεδομένη την έλλειψη ποσοτικών στοιχείων θα πρέπει να διερευνηθεί το φαινόμενο υπό το πρίσμα των υποκειμένων, δηλαδή των ατόμων που στελεχώνουν τα Συμβουλευτικά Κέντρα και τους Ξενώνες Φιλοξενίας ως επιστημονικό προσωπικό, ώστε να παρουσιαστούν οι απόψεις και οι γνώμες τους, αλλά και τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα άτομα που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή αντιμετώπισης του φαινομένου.

Στην έρευνα ερωτήθηκαν στελέχη σε επιλεγμένα Συμβουλευτικά Κέντρα και Ξενώνες Φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών που υπάγονται στη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων με χρηματοδότηση του ΕΣΠΑ στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2016-2020. Η γεωγραφική περιοχή που καλύφθηκε ήταν η Αθήνα και ο Πειραιάς. Τα Συμβουλευτικά Κέντρα και οι Ξενώνες Φιλοξενίας στα οποία είχα πρόσβαση ήταν,

κατά χρονική σειρά, ο Ξενώνας Φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών Αθήνας, το ΣΚ Δήμου Φυλής, το ΣΚ Πολύκεντρο (Δήμος Αθηναίων), ο Ξενώνας Φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών Πειραιά, το ΣΚ Δήμου Περιστερίου, το ΣΚ Δήμου Πειραιά και το ΣΚ Δήμου Χαλανδρίου. Το επιστημονικό προσωπικό που απευθύνθηκα αποτελούνταν από κυρίως γυναίκες εκτός από το ΣΚ Πειραιά, στο οποίο ένας εκ των τριών συμβούλων είναι άνδρας. Ζήτησα την προσωπική τους άποψη και γνώμη για την εξέλιξη του φαινομένου από την καθημερινή τους συναναστροφή με τις συμβουλευόμενες γυναίκες, καθώς και από τις εμπειρίες που έχουν αποκτήσει στο διάστημα που εργάζονται.

Οι πληροφορίες αυτές συλλέχθηκαν μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων για να υπάρχει ευελιξία στην τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με την ερωτώμενη, στην εμβάθυνση σε κάποια θέματα, στη σειρά με την οποία τέθηκαν οι ερωτήσεις και τέλος στην πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ανάλογα με τη ροή που έπαιρνε κάθε φορά η συζήτηση (Ισαρη& Πούρκος, 2015, 92). Οι συζητήσεις ηχογραφήθηκαν μετά από προφορική συγκατάθεση των συνεντευξιζόμενων και στην συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν λεπτομερώς παίρνοντας μορφή γραπτού λόγου. Στη συνέχεια για να αναλυθούν τα δεδομένα σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2008, 179) κωδικοποιήθηκαν σε πέντε ενότητες, οι οποίες ταυτίζονταν με τις θεματικές ενότητες των ερωτήσεων για να καλυφθούν ενδελεχώς τα ερευνητικά ερωτήματα. Συγκεκριμένα οι ενότητες ήταν:

1. η σύνδεση της οικονομικής κρίσης με τη βία
2. η οικονομική κατάσταση των κακοποιημένων γυναικών
3. η σημασία του υποστηρικτικού περιβάλλοντος και της οικογένειας
4. τα στερεότυπα φύλου και
5. η προσφυγή στην ποινική δικαιοσύνη

Αυτές οι θεματικές ενότητες διακλαδίζονταν σε άλλες επιμέρους ερωτήσεις για να συλλεχθούν όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες. Οι ανωτέρω θεματικές ενότητες θα αποτελέσαν και τα υποκεφάλαια στην παρουσίαση της εμπειρικής έρευνας.

Πάρθηκαν συνεντεύξεις από δεκατέσσερα άτομα, εκ των οποίων οι έντεκα αποτελούν επιστημονικό προσωπικό στα Συμβουλευτικά Κέντρα με την ιδιότητα των ψυχολόγων, νομικών, κοινωνιολόγων και κοινωνικών λειτουργών και οι άλλες τρεις συνεντεύξεις από επιστημονικό προσωπικό των Ξενώνων Φιλοξενίας. Ο αριθμός των ατόμων που συμμετείχαν στη συνέντευξη δεν ήταν ίδιος σε κάθε Συμβουλευτικό Κέντρο. Στο ΣΚ Αθήνας, Πειραιά και Φυλής ανταποκρίθηκαν τρία άτομα, στο ΣΚ Περιστερίου και Χαλανδρίου ένα, αντίστοιχα στον Ξενώνα Φιλοξενίας της Αθήνας δύο και στον Πειραιά ένα. Ο λόγος ήταν ο περιορισμένος χρόνος των στελεχών και επίσης ότι η χρονική στιγμή της διεξαγωγής των συνεντεύξεων συνέπεσε με τις εορταστικές άδειες των Χριστουγέννων του επιστημονικού προσωπικού.

Η διαδικασία πρόσβασης ήταν διαφορετική στα Συμβουλευτικά Κέντρα και στους Ξενώνες. Λόγω της διατήρησης απόρρητων στοιχείων για την προστασία και ασφάλεια των φιλοξενούμενων γυναικών στους ξενώνες, δεν υπήρχε τηλέφωνο επικοινωνίας ή κάποιο email ώστε να τεθεί το αίτημα. Η πρώτη συνέντευξη πάρθηκε από τις υπεύθυνες του Ξενώνα της Αθήνας μετά από μεσολάβηση της επιβλέπουσας καθηγήτριας κας. Στρατηγάκη και η συνέντευξη έλαβε χώρα στο Δήμο Αθηναίων. Στον δεύτερο Ξενώνα υπήρξε πρώτα επικοινωνία με την Κοινωνική υπηρεσία του Δήμου Πειραιά, οι οποίοι με παρέπεμψαν στη Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικών Υπηρεσιών, τμήμα Πολιτικών Ισότητας στην προϊσταμένη η οποία μου έδωσε την άδεια για την πρόσβαση στον Ξενώνα, όπου και πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη από μέλος του επιστημονικού προσωπικού.

Η διαδικασία για την πρόσβαση στα Συμβουλευτικά Κέντρα ήταν η εξής. Σε πρώτη φάση αναζήτησα τηλέφωνα επικοινωνίας των Συμβουλευτικών Κέντρων από το βιβλίο *Οδηγός «απόδρασης» από μια Βίαιη Σχέση* (βλ. στη Βιβλιογραφία) και στη συνέχεια επικοινωνήσα τηλεφωνικά σε κάθε Συμβουλευτικό Κέντρο, ώστε να τους εξηγήσω το σκοπό της εργασίας και τι ζητάω από εκείνες. Μετά από διάστημα περίπου μιας εβδομάδας, και εφόσον είχαν συζητήσει και με τα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλευτικού Κέντρου, επικοινωνήσα εκ νέου για να λάβω την τελική απάντηση και να κλείσουμε ένα ραντεβού. Η διαδικασία αυτή ακολουθήθηκε στα ΣΚ Φυλής και Χαλανδρίου. Στο ΣΚ Περιστερίου, πέραν της συζήτησης με το επιστημονικό προσωπικό του Κέντρου, επικοινωνήσα με την Υπεύθυνη Έργου και αφού κατατέθηκε πρώτα αίτηση στο Δήμο Περιστερίου, στη συνέχεια ακολούθησε η

διαδικασία της τηλεφωνικής επικοινωνίας με την συνεντευξιζόμενη του ΣΚ. Για το ΣΚ της Αθήνας και του Πειραιά αφού ενέκρινε το αίτημά μου το Κ.Ε.Θ.Ι., στη συνέχεια επικοινωνήσαν μαζί μου τα ΣΚ και αντίστοιχα κλείσαμε μια ημερομηνία συνάντησης.

Κεφάλαιο 3 Ευρήματα της εμπειρικής έρευνας των επαγγελματιών στα Συμβουλευτικά Κέντρα και στους Ξενώνες Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών

3.1 Η σύνδεση της οικονομικής κρίσης με την βία

Η οικονομική κρίση και οι συνακόλουθες πολιτικές λιτότητας έφεραν αλλαγές και νέα προβλήματα στην κοινωνία. Σε όλα τα Συμβουλευτικά Κέντρα και στους Ξενώνες Φιλοξενίας στους οποίους απευθύνθηκα με ενημέρωσαν ότι η λειτουργία τους άρχισε το διάστημα 2012, 2013 και 2014. Τη στιγμή λοιπόν που άρχισαν να εμφανίζονται δομές και υπηρεσίες για την καταπολέμηση της βίας των γυναικών, ο αντίκτυπος «της οικονομικής κρίσης και των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής είχε ήδη γίνει αισθητός στα νοικοκυριά με τη δραματική αύξηση της ανεργίας και τη μείωση του ποσοστού απασχόλησης» (Αργείτης, κ.ά., 2015, 2). Οι απαντήσεις που έλαβα στα σχετικά ερωτήματα για τη σχέση οικονομικής κρίσης και βίας δείχνουν την άποψη των στελεχών, αν υπήρξε αιτιώδης σχέση και επιρροή της κρίσης στην ενδοοικογενειακή συζυγική/συντροφική βία.

3.1.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων

Στο ερώτημα αν παρατηρούν, μέσω των συμβουλευόμενων γυναικών, μια αιτιώδη σχέση ανάμεσα στην οικονομική κρίση και στην συζυγική/ συντροφική βία οι απαντήσεις όλων των συμβούλων έμοιαζαν μεταξύ τους. Η απάντηση, ανεξαρτήτως της επαγγελματικής ιδιότητας του κάθε ατόμου, ήταν αρνητική. Στο ΣΚ Αθήνας μου ανέφεραν ότι «Α: καθαρή σύνδεση όχι, διότι βία υπήρχε πριν την κρίση υπάρχει και τώρα... προϋπήρχε δηλαδή ούτως ή άλλως απλά βλέπω μία μεγαλύτερη ένταση, κατά κάποιον τρόπο ακούγεται λίγο πιο πολύ αλλά όχι ότι δεν προϋπήρχε. Γ:[...] πάντα υπήρχε βία, αυτό μαθαίνω και από τις παλαιότερες, απλώς επειδή πλέον αρχίζουμε και

το συζητάμε και το επικοινωνούμε και οι γυναίκες μιλάνε πλέον, μας φαίνεται ότι ξαφνικά υπάρχει πολύ βία. Πάντα υπήρχε αλλά παλιά δεν το συζητούσε, η γυναίκα τολμούσε να πει ότι με χτυπάει ο άντρας μου; Τώρα μας φαίνεται ότι έχει γίνει ένα μπαμ, δεν έχει γίνει μπαμ, πάντα υπήρχε. Και όσον αφορά την οικονομική κρίση όλες οι έρευνες λένε ότι δεν έχει καμία σχέση με τη βία».

Ένας λόγος που μπορεί να εξηγήσει γιατί εμφανίστηκαν ξαφνικά αρκετά περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας στο υπό εξέταση διάστημα, είναι η διαφήμιση και η διάδοση των παρεχόμενων υπηρεσιών σε ένα ευρύ κοινό. Στο ΣΚ Χαλανδρίου η σύμβουλος ερμηνεύει την αύξηση των περιστατικών λόγω του μικρού χρονικού διαστήματος που λειτουργεί η συμβουλευτική «η ροή των γυναικών είναι σταθερά ανοδική, αλλά όχι γιατί αυξάνει η βία κατά τη γνώμη μου, αλλά γιατί το δίκτυο αυτό δεν είναι 40 χρόνια, είναι μόνο 5! Όλο και αυξάνονται σιγά-σιγά τα περιστατικά αλλά όχι γιατί τώρα αυξήθηκε η βία, αλλά γιατί τώρα οι δομές έχουν αρχίσει και γίνονται γνωστές.[...] Αυτό που έχει αλλάξει είναι ότι η γυναίκα που θα πάθει κάτι με το που πατήσει στο ίντερνετ θα της βγει το 15900, τα κέντρα..., τα πρώτα δύο χρόνια δεν υπήρχε ούτε αυτό, όλο αυτό συμβάλει στο να είναι ακόμα αυξανόμενος ο αριθμός». Στο ΣΚ Αθήνας το αποδίδουν στις δικτυώσεις και στη διαφήμιση «4: με περισσότερη διαφήμιση με τα σποτάκια της Γ.Γ.Ι.Φ., αρχίσαμε επίσης να κάνουμε εκπαιδεύσεις με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας που μας εκπαιδευσε το 2013 στην αυτοβιογραφική γραφή όπου καλέσαμε και γυναίκες και συμβουλευόμενες παλιές που ήρθαν στο κέντρο να πάρουν μέρος σε αυτό το πρόγραμμα. [...] με τις δικτυώσεις που κάνει το κέντρο, ενημερώνονται οι γυναίκες και από άλλους φορείς, από την αστυνομία, από δικηγόρους από το ίντερνετ επίσης». Στο ΣΚ Φυλής αναφέρθηκαν στη διάδοση από τις εξυπηρετούμενες και στις δράσεις ευαισθητοποίησης «η μια εξυπηρετούμενη φέρνει την άλλη, η γνωστή φέρνει τη γνωστή [...] με τις διαφημίσεις και τις καμπάνιες έγινε γνωστό παραπάνω. Και με τις δικές μας εκδηλώσεις, γιατί μέσα σε διάστημα ενός χρόνου θα κάνουμε 2 με 3 δράσεις πρόληψης»

Συμπληρωματικά του αρχικού, τέθηκε το ερώτημα, κατά πόσο η ανεργία πυροδότησε την βία ή αποτέλεσε τη δικαιολογία για τη διατήρηση ή και επέκταση της βίας. Στο ΣΚ Περιστερίου η σύμβουλος απάντησε το εξής «η κρίση επηρέασε την οικογένεια γιατί διατάραζε την ηρεμία και έφερε άγχος, αλλά δεν ήταν η αφορμή ήταν η δικαιολογία, βία υπήρχε και πριν την κρίση [...] δεν υπήρχε κάποια χρονιά που να

παρατηρήθηκε μεγαλύτερη έξαρση, όλες τις χρονιές έρχονται γυναίκες». Αντίστοιχα στο ΣΚ Χαλανδρίου δόθηκε μια εμπειριστατωμένη απάντηση που δείχνει καθαρά τη θέση της συμβούλου «η οικονομική κρίση δεν έχει επηρεάσει στο να βγει βία, σε καμία περίπτωση, δηλαδή εκεί που δεν υπήρχε βία να βγει βία. Είμαι πολύ βέβαιη. Και με βάση την ψυχολογία, μια συνθήκη της ζωής σου θα σου βγάλει κάτι όπου ήδη προϋπήρχε, πως είναι στον εγκέφαλο που έχουμε κάποιες νόσους που κοιμούνται και αν σου συμβούν διάφορα... ξαφνικά εκδηλώνεις την ασθένεια. Υπήρχε η υποτίμηση, τα δυναμικά της βίας, υπήρχε ανισότητα στη δύναμη, υπήρχαν όλα αυτά και όταν στριμώχτηκαν τα πράγματα και οικονομικά ξεκίνησε η βία να εκδηλώνεται ακόμα πιο έντονα. Πιέστηκαν οι άνθρωποι και όταν πιέζεσαι αυτό που έχεις μέσα σου θα το βγάλεις πιο έντονα, δεν έχεις την χαλαρότητα και την ευρυχωρία της ευημερίας και της καλοπέρασης που καλύπτει πράγματα. Απογυμνώθηκαν πράγματα, φάνηκαν πιο καθαρά αυτά που υπήρχαν μέσα. Όταν δεν έχεις άγχος και στρες δεν θα σου βγουν τα αρνητικά σου τόσο εύκολα».

Η ανεργία δημιουργεί τριβές και πίεση στο ζευγάρι αλλά δεν καταδεικνύει την γέννηση βίας. Άλλωστε η οικονομική κρίση και η ενδεχόμενη ανεργία μπορεί να είναι ανεξάρτητοι παράγοντες της βίας, όπως ανέφεραν στο ΣΚ Πειραιά «Α: πολλές φορές μπορεί να είναι και καλή η οικονομική κατάσταση, να εργάζονται και οι δύο και πάλι να υπάρχει βία. [...] αυτά τα χαρακτηριστικά υπάρχουν και ίσως λόγω της κρίσης είναι πιο εύκολο να αναδειχθούν». Ταυτόσημη απάντηση έλαβα και στο το ΣΚ Αθήνας «Γ: αν είσαι βίαιος δεν έχει να κάνει με το αν έχεις λεφτά ή όχι. Αν εγώ είμαι φτωχός δεν θα αρχίσω ξαφνικά να χτυπάω και να βρίζω, άλλο να έχω κατάθλιψη, άλλο να είμαι μίζερος, άλλο να καβγαδίζω με τη γυναίκα μου γιατί δεν έχουμε λεφτά, άλλο ο καβγάς και άλλο η ψυχολογική ή η λεκτική και η σωματική βία, εκεί τα μπερδεύουν όλοι. Μπορεί να χωρίσω και να χωρίσω πολιτισμένα, δεν σημαίνει ότι όποιος χωρίζει έχει υποστεί βία. Δεν γίνεσαι ξαφνικά βίαιος επειδή είσαι φτωχός. Β: Αν δεν δούμε καμία έρευνα, αν δεν δούμε τίποτα εγώ θα μιλήσω μόνο με πραγματικά στοιχεία στις 300 γυναίκες που έχω δει αυτόν τον ενάμιση χρόνο που είμαι εδώ, μια μια να μου έχει πει ότι λόγω της οικονομικής κρίσης έχει δεχτεί βία! Σε όλες προϋπήρχε, σε καμία δεν ήταν αφορμή η οικονομική κρίση». Μέσω των ανωτέρω αποσπασμάτων παρατηρείται ότι δεν μπορεί να υπάρξει σύνδεση της βίας με την οικονομική κρίση, καθώς θα

επεξηγούσε μονόπλευρα και επιπόλαια το φαινόμενο της συζυγικής/ συντροφικής βίας.

3.1.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων

Στον Ξενώνα της Αθήνας στο ερώτημα αν μπορεί να συνδεθεί η οικονομική κρίση με τη βία μου απάντησαν πως «Α: η βία είναι κάτι που προϋπάρχει. Όταν οι ωφελούμενες του ξενώνα ερωτώνται “από πότε έχει ξεκινήσει η κακοποίηση;” είναι από πολλά έτη πίσω, που κάποια μπορεί να τυγχάνει να συμπίπτουν με την απαρχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, αλλά όμως είναι και από τότε που ξεκίνησε και η σχέση. Αυτό φαίνεται στις γυναίκες που μεγαλύτερης ηλικίας και ήταν για πολλά χρόνια στην κακοποιητική σχέση και μιλάνε για 15 και 20 χρόνια κακοποίησης. Το να είναι επιβαρυντικός παράγοντας (ενν.: η κρίση) θεωρώ πως ναι, αλλά όχι ότι ήταν αυτός η απαρχή της κακοποίησης. Β: συν της άλλης η διετία 2015-2016 ήταν η διετία που είχαν αρχίσει να φαίνονται οι δομές οπότε διαδόθηκαν, απευθύνθηκαν στο κοινό. Η βία συζυγική/ συντροφική προϋπήρχε και τότε κατάφεραν να προσεγγίσουν μια δομή [...]. Το πικ της οικονομικής κρίσης με την διάδοση των δομών και με το γεγονός ότι οι γυναίκες τότε αισθάνθηκαν ότι έχουν κάπου να μιλήσουν. Α: δεν ήταν η οικονομική κρίση που δημιούργησε την ανάγκη του δικτύου, ήταν κάτι που προϋπήρχε». Παρατηρούμε ότι ο κύριος λόγος που οδήγησε στην φαινομενική αύξηση των περιστατικών βίας όπως ειπώθηκε και στα Συμβουλευτικά Κέντρα δεν είναι άλλος από τη διάδοση των δομών και των παρεχόμενων υπηρεσιών στις κακοποιημένες γυναίκες.

Αντίστοιχα στον Ξενώνα του Πειραιά η υπεύθυνη ανέφερε ότι «δεν υπάρχει σύνδεση μεταξύ αυτών των δύο [...] όλες τις χρονιές σχεδόν ισάριθμα έρχονται γυναίκες με τα παιδιά τους. Δεν υπήρξε κάποια χρονιά που να παρατηρήθηκε κάτι το ιδιαίτερο [...] εξάλλου ο αριθμός των γυναικών που μπορούν να φιλοξενηθούν είναι συγκεκριμένος και σχεδόν ποτέ δεν έχει υπάρξει μεγαλύτερη ζήτηση». Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα σύνδεση μεταξύ αυτών των δύο κοινωνικών προβλημάτων δεν μπορεί να υπάρξει. Λαθεμένα πολλές φορές συνδέονται, όμως όπως αποδεικνύεται και από τα λεγόμενα των στελεχών η γνωστοποίηση του έργου τους είναι ο μόνος λόγος.

3.2 Η οικονομική κατάσταση των κακοποιημένων γυναικών

Ένας σημαντικός παράγοντας για την ανεξαρτητοποίηση της γυναίκας και τον απεγκλωβισμό της από την κακοποιητική σχέση είναι η οικονομική της κατάσταση. Το ερώτημα για την οικονομική κατάσταση των ωφελούμενων γυναικών έδωσε χρήσιμες πληροφορίες και το έναυσμα για την περαιτέρω αναζήτηση και εμβάθυνση ενός ακόμα θέματος, του υποστηρικτικού περιβάλλοντος της οικογένειας. Η κάθε γυναίκα που απευθύνεται στα Συμβουλευτικά Κέντρα και στους Ξενώνες έχει μια μοναδική ιστορία και διαμορφωμένες συνθήκες ζωής, ως εκ τούτου δεν γίνεται να προκύψει κάποια γενίκευση για την οικονομική κατάσταση όλων των συμβουλευόμενων γυναικών. Άλλωστε όπως τόνισαν στο ΣΚ Αθήνας *«Α: η βία δεν γνωρίζει ούτε οικονομικό, ούτε μορφωτικό, ούτε κοινωνικό επίπεδο. Είναι παντού, και αυτοί που κακοποιούν εξίσου είναι παντού»*.

3.2.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων

Οι συνεντευξιαζόμενοι είχαν κοινή άποψη για την οικονομική κατάσταση των περισσότερων γυναικών, κρίνοντάς την κακή, στοιχείο που συνήθως συνεπάγεται οικονομική επισφάλεια και εξάρτηση από τον σύζυγο/σύντροφο, γεγονός που με τη σειρά του τρέφει στερεοτυπικές αντιλήψεις για το ρόλο των συντρόφων. Οι απαντήσεις που έλαβα αφορούσαν την οικονομική κατάσταση της πλειονότητας των απευθυνόμενων γυναικών στα Συμβουλευτικά Κέντρα, τους λόγους που οδήγησαν κάποιες να είναι οικονομικά ανενεργές και την επίδραση που είχε η οικονομική τους θέση, είτε ήταν καλή είτε κακή, στην απόφασή τους να φύγουν από την κακοποιητική σχέση.

Συγκεκριμένα στο ΣΚ Πειραιά έλαβα τις εξής απαντήσεις για την οικονομική κατάσταση και τους λόγους αποχής από την εργασία των γυναικών *«Α: συνήθως είναι κακή ή δεν δουλεύουν ή βγάζουν πολύ λίγα χρήματα ή είναι άνεργες. Β: [...] κάποιες είναι ανενεργές επαγγελματικά, δεν έχουν κάποια εμπειρία επαγγελματική ή εξειδίκευση και μετά είναι ότι οι γυναίκες αυτές είναι εξαρτημένες οικονομικά από τη σχέση αυτή. Γ: ή η σχέση δεν αφήνει τις γυναίκες να εργαστούν, Β: και δεν ενθαρρύνει την εργασία τους»*. Αντίστοιχες απαντήσεις πήρα και από το ΣΚ Φυλής *«Α: συνήθως μετά το γάμο σταμάτησαν, ο σύζυγος τους είπε ότι αφού έκαναν παιδάκι πρέπει να το φροντίσει, με αποτέλεσμα να εγκλωβίζεται σε αυτή την κατάσταση. Β: δεν τις αφήνει και ο περίγυρος, σου λέει αφού παντρεύτηκες και έκανες παιδιά ο ρόλος σου είναι εκεί. Πολλοί σύζυγοι*

επίσης ζηλεύουν τον εργοδότη (ενν.: των γυναικών τους)». Παρατηρείται ότι η ανεργία, η έλλειψη τεχνικών και επαγγελματικών γνώσεων, το κοινωνικό περιβάλλον που είναι επιφορτισμένο με στερεότυπα, ακόμα και η ζήλια του συντρόφου είναι μερικοί από τους λόγους που οδήγησαν κάποιες γυναίκες εκτός αγοράς εργασίας και ήρθαν αντιμέτωπες με την οικονομική εξάρτηση.

Ενισχυτικές των προηγούμενων θέσεων, για τους λόγους που οι συμβουλευόμενες έχουν μια ευμετάβλητη οικονομική κατάσταση, είναι δύο ακόμα αιτιολογίες του ΣΚ Αθήνας. Πρώτον λόγω της οικονομικής κρίσης και δεύτερον λόγω οικονομικής εκμετάλλευσης από τον σύζυγο. Οι υπεύθυνες του ΣΚ Αθήνας απάντησαν «B: [...] δυστυχώς πολύ μικρό ποσοστό των γυναικών που φτάνει σε εμάς εργάζονται, που είναι και αυτές που παίρνουν πιο εύκολα την απόφαση να προχωρήσουν σε διαζύγιο. Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών που φτάνει σε εμάς δεν εργάζεται. Γ: λόγω της κρίσης κιόλας, δεν είναι απαραίτητο δηλαδή ότι και ο άλλος της το απαγορεύει. B: ναι, εκεί παίζει ρόλο η κρίση, αλλά όπως παίζει και σε εμάς, εκεί έξω υπάρχει μεγάλη ανεργία. Πολλές θέλουνε, όχι όμως ότι τους το απαγορεύει ο σύζυγος, αλλά επειδή δεν βρίσκουν. Γ: και πάλι και να εργάζονται αυτές, όταν είναι σωστές μητέρες, σωστές σύντροφοι και ο άλλος προφανώς δεν είναι, δηλαδή όταν εγώ παίρνω ως πούμε 1000 € και τα δίνω όλα στο σπίτι γιατί ο άλλος είναι μην πω... στην ουσία δεν μπορώ να φύγω, αφού ο άλλος ούτε την ΔΕΗ δεν πληρώνει. Φυσικά και πάλι είναι σαν να μην εργάζομαι γιατί όλα τα δίνω εγώ και ο άλλος κάνει ζωάρα. B: εκεί κολλάνε στο να προχωρήσουν στο διαζύγιο, ενώ μπορεί ενδόμυχα να το θέλουν όλες. Γ: μόνο μια μετακόμιση κάνει 500€, μόνο η μετακόμιση, βάλε την εγγύηση... να βάλεις πράγματα... ». Ο οικονομικός παράγοντας δημιουργεί λοιπόν πολλαπλές δυσκολίες. Παράλληλα έρχονται να αντιμετωπίσουν και αντικειμενικά εμπόδια, όπως είναι η ηλικία ή η επαγγελματική απειρία που τις κρατούν πίσω και τρέφουν ξανά την ίδια κατάσταση, χωρίς αλλαγή παραμένοντας δέσμιες στο φάσμα της κακοποίησης. Όπως αναφέρουν στο ΣΚ Πειραιά «B: η αλήθεια είναι η οικονομική τους κατάσταση τις αποθαρρύνει να κάνουν βήματα, το βήμα να μιλήσουν μπορεί να το κάνουν, το βήμα να απομακρυνθούν από την εστία της βίας... όχι. Η απάντησή τους είναι όταν θα βρω δουλειά, όταν θα βρω μια εστία. Όμως όταν μια γυναίκα έχει φτάσει 40 -45 χρονών και δεν έχει εργαστεί ποτέ το να βρει μια εργασία είναι αρκετά δύσκολο, ή αν βρει μια εργασία θα έχει πολύ μικρά εισοδήματα. Επομένως είναι ένας φαύλος κύκλος».

Από τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων όλοι τους συμφωνούσαν ότι οι γυναίκες που βρίσκονται σε μια δυσχερή οικονομική θέση, παράλληλα με την απόφασή τους να δραστηριοποιηθούν επαγγελματικά και να απομακρυνθούν από την κακοποιητική τους σχέση λάμβαναν επιπρόσθετα υπόψη δύο ακόμα παραμέτρους. Σύμφωνα με τα στελέχη των Συμβουλευτικών Κέντρων, αφενός η καταρρακωμένη ψυχολογία των γυναικών από την συνεχόμενη ψυχολογική βία που υφίστανται και αφετέρου η απουσία υποστηρικτικού περιβάλλοντος έχουν πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα σε αυτήν την κρίσιμη στιγμή της απόφασης, παρά η οικονομική τους ανεξαρτησία. Ένα σύμπλεγμα, λοιπόν, ψυχοκοινωνικών παραγόντων τις απομακρύνει από το στόχο τους και μπορεί να επηρεάσει πολύ περισσότερο τις αποφάσεις τους. Συγκεκριμένα στο ΣΚ Περιστερίου η συνεντευξιαζόμενη απάντησε *«έχουν κακή οικονομική κατάσταση, είναι άνεργες και πολλές είναι εξαρτώμενες από το σύζυγο [...] προσπαθούν να ενδυναμωθούν πρώτα ψυχολογικά και όταν νιώσουν έτοιμες θα μάθουν για την εργασιακή συμβουλευτική»*. Αντίστοιχα και στο ΣΚ Πειραιά τονίστηκε η σοβαρότητα της ψυχολογικής ενδυνάμωσης για να μπορέσει η γυναίκα να βρει δύναμη και να κοιτάξει σε δεύτερο βήμα την εργασιακή της ενδυνάμωση *«Α: φανταστείτε ότι μια γυναίκα σε αυτό το διάστημα, αν ας πούμε είναι παντρεμένη και έχει και παιδιά, θα κάνει και δικαστήρια, επιμέλεια.... Ξεκινάει έναν αγώνα δικαστικό, ψυχοφθόρο. Δεν ξυπνάς μόνη σου να κάνεις εργασιακή στήριξη, να δεις τι θα κάνεις, είναι δύσκολο όλο αυτό το πλαίσιο. Εγώ θεωρώ ότι είναι πιο πολύ η ψυχολογική στήριξη, που βοηθάει όταν δεν έχει γίνει κάτι πάρα πολύ έντονο, η ενδυνάμωση η ψυχολογική, ώστε να δουλέψει και να πατήσει στα πόδια της να δει τι θα κάνει»*.

Στο ΣΚ Αθήνας τονίστηκε πολύ το υποστηρικτικό περιβάλλον *«Α: [...] η εργασία είναι βοηθητική. Αυτό που παρατηρώ εγώ πάρα πολύ είναι ότι έχει να κάνει και με το υποστηρικτικό περιβάλλον που έχουνε, γιατί βλέπω πολύ συχνά μια γυναίκα που έχει τη γονική της οικογένεια δίπλα της και τη στηρίζει είτε εργάζεται είτε όχι, αυτό θα βοηθήσει πολλές φορές. Κάποιος την πιστεύει, αρχίζει να θυμάται από την αρχή ποια είναι και να μπει στη διαδικασία να πάρει την απόφαση. Έχω γυναίκες που εργάζονται και μπορεί να μην φύγουν ποτέ από ένα γάμο ή μια σχέση κακοποιητική. Η εργασία δεν κάνει μια γυναίκα αποκλειστικά ανεξάρτητη. Θεωρώ ότι αυτό που κάνει μια γυναίκα ανεξάρτητη είναι το πώς χτίζει την προσωπικότητά της, τα πιστεύω της, πως απορρίπτει στερεότυπα...»*.

Στο ΣΚ Φυλής οι σύμβουλοι έδωσαν παράλληλα προσοχή και στη σοβαρότητα των περιστατικών που μπορεί να βιώνουν οι απευθυνόμενες γυναίκες, σε γεγονότα κρίσιμα που αλλάζουν τις προτεραιότητές τους και λειτουργούν ανασταλτικά στις αποφάσεις τους «Α: μας έχουν έρθει και άνεργες που δεν μπορούν να διαχειριστούν το θέμα της εργασίας τους. Δεν είναι προτεραιότητά τους. Είναι το διαζύγιο που τις νοιάζει ή να φύγουν από τη βία, να προστατέψουν τον εαυτό τους γιατί ορισμένες κινδυνεύουν. Το ξέρουν ότι αν βρουν δουλειά θα είναι ανεξάρτητες αλλά δεν είναι προτεραιότητα, προτεραιότητα είναι να σωθούν, οι ίδιες και τα παιδιά τους, Β: πρέπει να είναι έτοιμη η κοπέλα να το δεχθεί, Γ: δεν είναι μόνο η ανεργία το πρόβλημα. Α: λειτουργεί και αυτό ανασταλτικά, αλλά δεν είναι ο πρώτος λόγος. Πρώτον είναι οι αντιλήψεις της, δεύτερον, εγώ θα έλεγα ότι δεν έχει υποστηρικτικό περιβάλλον από την οικογένεια της. Πολλές φορές δεν την υποστηρίζει η μαμά της και δεν έχει που να πάει να μείνει και ένας τρίτος λόγος είναι και η αγάπη».

3.2.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων

Οι απαντήσεις για την οικονομική κατάσταση των ωφελούμενων γυναικών και στους δύο ξενώνες ταυτίζονταν «χωρίς να γενικεύουμε γιατί κάθε μία έχει ξεχωριστή ιστορία, συνήθως είναι άνεργες ή ήταν εξαρτώμενες οικονομικά από το σύζυγο ή δεν εργάστηκαν ποτέ ή σταμάτησαν κάποια στιγμή... (Ξενώνας Πειραιά). Β: βλέπουμε πάρα πολύ μαύρη/ αδήλωτη εργασία και περιστασιακές δουλειές ίσα- ίσα να βγάζει τα έξοδα του παιδιού και της διατροφής (Ξενώνας Αθήνας)».

Στο ερώτημα αν το οποιοδήποτε οικονομικό εισόδημα κάνει ανεξάρτητη την γυναίκα μέσα στη σχέση, από τον Ξενώνα της Αθήνας αναφέρθηκαν στην οικονομική εκμετάλλευση που υφίστανται «Β: δεν υπάρχει αλληλοσχετισμός, γιατί τα περισσότερα περιστατικά που έχουμε εμείς φιλοξενήσει είναι γυναίκες που είτε έχουν δηλωμένη εργασία είτε δεν έχουν, έχουν την οικονομική εκμετάλλευση από τη μεριά του συζύγου ή του συντρόφου, οπότε δεν μπορούν να βοηθήσουν ούτε με το να εργάζονται Α: Το οικονομικό μπορεί να είναι επιβαρυντικός παράγοντας αλλά όχι ο καθοριστικός που την κρατάει στη σχέση. Υπάρχει ο φόβος μήπως είναι χειρότερα... ότι δεν θα τα καταφέρουν... αλλά εκεί που στέκονται οι ίδιες είναι στην απόφαση ότι δεν είναι αγάπη αυτό που ζουν». Οι γυναίκες που αιτούνται φιλοξενία, αν και εφόσον δεν είναι έκτακτη η εισαγωγή τους στον Ξενώνα, πρέπει να μουν στην διαδικασία να δουν αποφασιστικά τα επόμενα βήματα και να αποφασίσουν πως θα φύγουν από την

κακοποίηση «B: τις παρακινήσει το ότι βγάζω τον οποιοδήποτε ζυγό πάνω από εμένα και πρέπει οπωσδήποτε να βρω δουλειά για να μπορέσω να επανέλθω. Όταν θα το δηλώσουν και θα φύγουν τότε θα τις τραντάξει να πάνε να βρουν δουλειά».

Για να μπορέσει όμως μια γυναίκα να κοιτάξει με ψυχραιμία το μέλλον της και να δει τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσει πρέπει πρώτα να έχει δουλέψει με τον εαυτό της «B: εφόσον περάσει το πρώτο τρίμηνο, γιατί τότε αρχίζουν και συνέρχονται, δουλεύουν τον εαυτό με τον ψυχολόγο και από εκεί και πέρα κοιτάνε τη εργασιακή συμβουλευτική (Ξενώνας Αθήνας)». Στον Ξενώνα Πειραιά η σύμβουλος τόνισε ιδιαίτερα ένα στοιχείο που επηρεάζει κάθε φιλοξενούμενη «λόγω της διαμόρφωσης του χώρου του Ξενώνα, βλέπετε είμαστε όλοι σε έναν όροφο, δεν υπάρχει η δυνατότητα η γυναίκα να σηκωθεί το πρωί και να κλειστεί στο δωμάτιο της και να σκεφτεί τι θα κάνει. Οι γυναίκες δεν έχουν την ιδιωτικότητά τους. Πρέπει να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες και παράλληλα να κοιτάζουν και το μέλλον τους γιατί ο χρόνος που έχουν εδώ είναι συγκεκριμένος». Οι φιλοξενούμενες γυναίκες λοιπόν είναι σαν να ξεκινούν έναν αγώνα δρόμου για μια νέα ζωή και πρέπει καθημερινά να προσπαθούν για ένα καλύτερο αύριο.

3.3 Η σημασία του υποστηρικτικού περιβάλλοντος και της οικογένειας

3.3.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων

Στην προηγούμενη ενότητα έγινε μια νύξη σχετικά με τη σπουδαιότητα του υποστηρικτικού περιβάλλοντος και το ρόλο της οικογένειας στην απόφαση της γυναίκας να αποδεσμευτεί από τον σύζυγο/σύντροφό της. Στην παρούσα ενότητα θα δοθεί μεγαλύτερη έμφαση και έκταση στο ρόλο της οικογένειας και στο βαθμό που επηρεάζει την γυναίκα. Αρχίζοντας με την επιρροή που ασκεί το περιβάλλον τους, στο ΣΚ Αθήνας απάντησαν «Γ: αυτό που θέλω να τονίσω και να το γράψεις είναι ότι δεν έχουν υποστηρικτικό περιβάλλον, συνήθως οι ίδιοι οι γονείς ή τα αδέρφια δεν τις βοηθάνε. B: οι μετανάστριες δεν έχουν, οι προσφύγισσες δεν έχουν, οι ελληνίδες κάποιες από αυτές μπορεί να έχουν, αλλά δεν τις δέχονται. Δηλαδή στις ελληνίδες παίζει πολύ το “κάνε άλλη μια προσπάθεια”, Γ: ή “εσύ τον πήρες, εσύ τον επέλεξες, στα λέγαμε...” B: μπορεί να έχουν αλλά και πάλι είναι λίγες αυτές που έχουν και λένε να έχω να πάω να μείνω στην αδερφή μου».

Στο ΣΚ Φυλής η σύμβουλος αναφέρθηκε ειδικότερα στη φιγούρα της μητέρας της συμβουλευόμενης και στην αποθάρρυνσή της να βοηθήσει «Α: η μαμά καμιά φορά δεν έχει μάθει την κόρη να αγαπάει τον εαυτό της, να έχει αυτοεκτίμηση για να διεκδικεί τη ζωή της. Παρόλο που η ίδια η μαμά μπορεί να έχει περάσει κακοποίηση. Β: πολλές έχουν πάει στους γονείς τους για βοήθεια και τις έστειλαν πίσω στον άντρα τους, δύο φορές κακοποίηση. Α: πολλές φορές έχω αναρωτηθεί αν η μαμά που μου περιγράφουν είναι η βιολογική τους ή αν είναι η μητριά τους!». Παρόμοια απάντηση έλαβα και από το ΣΚ Αθήνας «Γ: καμιά φορά ζηλεύει κιόλας (ενν.: η μητέρα), “δηλαδή εσύ πως βρήκες τη δύναμη να φύγεις και εγώ τόσο χρόνια δεν τα κατάφερα;” [...] “εσύ δηλαδή είσαι πιο έξυπνη και εγώ τόσα χρόνια δεν τα κατάφερα;” Β: και εγώ δεν το περίμενα, αλλά υπάρχει πολύ μεγάλο ποσοστό των ελληνίδων που δεν έχουν υποστήριξη ούτε από τη μητέρα τους στο να προχωρήσουν στο διαζύγιο. Ίσως είναι αυτός ένας παράγοντας, αν ήξερα εγώ ότι αν χωρίσω η μαμά μου δεν θα με δεχτεί σπίτι της, είναι ένας λόγος να μην πω εγώ στη μαμά μου ότι υφίσταμαι βία στο σπίτι μου, και να το περνάω μόνη μου επειδή δεν θα με καταλάβει, δεν θα με βοηθήσει». Αντίστοιχα και στο ΣΚ Πειραιά «Γ: [...] μου έχει τύχει πολλές φορές η ίδια η μητέρα να μεσολαβήσει ώστε η γυναίκα να γυρίσει πίσω, να της πει “που πας, τι πας να κάνεις” όμως δεν είναι τυχαίο ότι η ίδια η μητέρα της έχει βιώσει κακοποίηση από το δικό της σύζυγο».

Πίσω από την σκληρότητα και την απάθεια κρύβεται μια οικογένεια που τις περισσότερες φορές, στο σύνολό της, λειτουργεί με αποθαρρυντικό τρόπο και κάποιες φορές απαξιωτικό. Στο ΣΚ Φυλής με έναν κατατοπιστικό τρόπο δίνουν την απάντησή τους «Α: το βασικό χαρακτηριστικό αυτών των γυναικών είναι οι προβληματικές οικογένειες, οι οικογένειες που μεγάλωσαν. Δεν ήταν απαραίτητα κακοποιητικές. Συνήθως έχει διαπιστωθεί η έλλειψη αγάπης από τη μάνα ή κακοποίηση από τον μπαμπά ή ένα αδιάφορο περιβάλλον, να μην υπάρχουν καλά θεμέλια, όχι απαραίτητα ενδοοικογενειακή βία. Το κοινό στοιχείο είναι κάτι στην οικογένεια που μεγάλωσαν. Γ: πάντα με βεβαιότητα. Β: αναπαράγουν τα ίδια στερεότυπα». Οι περισσότερες γυναίκες που απευθύνονται στα Συμβουλευτικά Κέντρα έχουν ένα ιστορικό κακοποίησης από την παιδική τους ηλικία, χωρίς αυτό να κατηγοριοποιεί και να ομαδοποιεί το σύνολο των εξυπηρετούμενων, αλλά για τις περισσότερες η κακοποίηση έχει επαναληφθεί. Όπως προηγουμένως, και στο ΣΚ Πειραιά η

απάντηση που έλαβα περιέγραφε μια οικογένεια καταγωγής που έχει στιγματίσει τα παιδικά χρόνια και τη συνείδηση των συμβουλευόμενων γυναικών «B: είναι το πιο συχνό πίσω από την ενδοοικογενειακή βία να κρύβονται οικογενειακά περιβάλλοντα στα παιδικά χρόνια με βία. Είτε σαν άμεσοι εμπλεκόμενοι σαν παιδιά, σαν δέκτες της βίας, της ψυχολογικής, της σωματικής, κυρίως από τον πατέρα στη σωματική, η μητέρα στη λεκτική, είτε ως θεατές, είχαν έναν πατέρα που κακοποιούσε τη γυναίκα του ή ήταν χρήστης και μετέφερε στο περιβάλλον μια κατάσταση απειλής, τρόμου, φόβου χαρακτηρισμών κλπ, ή ακόμα ήταν θύματα βίας από άλλα πρόσωπα έξω από την οικογένεια, δηλαδή πέσανε θύμα σεξουαλικής κακοποίησης ή παρενόχλησης. Και οι ίδιες αλλά και οι άντρες τους προέρχονται από περιβάλλοντα που η βία είχε πρωταγωνιστικό ρόλο.[...] Πολλές φορές βλέπουμε [...], να έχουν ζήσει ως παιδιά τη διαμάχη των γονέων τους και τελικά στη δική τους οικογένεια να είναι πάλι σε κάτι τέτοιο με το σύζυγο και τα παιδιά με αποτέλεσμα να λειτουργούν ανασταλτικά, οι εμπειρίες να τις κρατάνε δέσμιες, για να μην περάσουν και τα παιδιά τους τα ίδια. Δεν μπορούν να ξαναζήσουν αυτά που έζησαν τότε, και προτιμούν να ζουν κάτι το οποίο γνωρίζουν. Γιατί και η βία μετά είναι κάτι γνωστό, το ξέρω, ενώ δεν ξέρω τα άλλα, τι θα γεννήσει η βία».

Στο ΣΚ Αθήνας δίδεται έμφαση στο ρόλο της οικογένειας ως μέσω διαπαιδαγώγησης και μίμησης από το παιδί, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η κακοποιημένη γυναίκα. Δεν θεωρούν ότι υπάρχει απαραίτητως αιτιώδης σχέση της τωρινής κακοποίησης με προγενέστερα περιστατικά, αλλά ότι οι εικόνες που προσλαμβάνουν τα παιδιά είναι καθοριστικές για τη ζωή τους «B: όχι δεν είναι κανόνας, δεν είναι προκαθορισμένο (ενν.: ότι βίωσαν κακοποίηση και ως παιδιά), Γ: συμβαίνει βεβαίως, αλλά δεν είναι απαραίτητο. [...] Γ: για εμένα όλα ξεκινάνε από εκεί (ενν.: την οικογένεια) το παιδί βλέπει τους ρόλους στο σπίτι, πως είναι η μαμά, πως είναι ο μπαμπάς και εννοείται ότι αυτό είναι το φυσιολογικό, αυτό βλέπει, δεν θα το κρίνει και όταν αυτό το παίρνει αμάσητο γιατί είναι οι γονείς μου και τους έχω εκεί πάνω, τον συγκεκριμένο ρόλο τον συνεχίζω και εγώ, είναι φαύλος κύκλος, αν αυτή η αλυσίδα δεν σπάσει...». Οι εικόνες που δέχεται ένα παιδί μπορεί να μην αποτυπώνονται ως σωματική κακοποίηση, αλλά λεκτική και ψυχολογική, δηλαδή στις αφανείς πλευρές που όμως πλάθουν τα πρότυπα και τους ρόλους των δύο φύλων.

3.3.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων

Η σπουδαιότητα του υποστηρικτικού περιβάλλοντος για την ψυχολογική στήριξη της γυναίκας έχει ήδη αναφερθεί στην προηγούμενη ενότητα, όμως στον ξενώνα οι ωφελούμενες γυναίκες βρίσκονται εκεί ακριβώς επειδή «*B: δεν υπάρχει ούτε φιλικό ούτε οικονομικό περιβάλλον για να υποστηρίξει αυτή τη γυναίκα. Οπότε στα δικά μας στατιστικά βλέπουμε ότι φιλοξενούνται γυναίκες οι οποίες είναι κυρίως αλλοδαπές, με κανένα υποστηρικτικό περιβάλλον στην Ελλάδα (Ξενώνας Αθήνας)*».

Μπορεί το χαρακτηριστικό των ΣΚ να ήταν μια προβληματική οικογένεια, όμως στην περίπτωση του ξενώνα Αθήνας όπως αναφέρουν «*B: όλες οι γυναίκες που έχουν περάσει από τον ξενώνα από την αρχή της λειτουργίας προέρχονται από βία και κακοποιητικά περιβάλλοντα, αντίστοιχα και ο θύτης. Το πρότυπο του πατέρα ή της μητέρας το επαναλαμβάνουν και επιλέγουν όχι μόνο τον πρώτο σύζυγο και τον μετέπειτα σύντροφο να έχει τα ίδια χαρακτηριστικά και επαναλαμβάνεται το ίδιο. Γιατί η γυναίκα έχει θυματοποιηθεί τόσο πολύ που δεν μπορεί να αναγνωρίσει ποιο είναι το καλό και ποιο το κακοποιητικό περιβάλλον*». Από τη στιγμή που η κακοποίηση έχει γίνει κομμάτι της καθημερινότητας της γυναίκας, δεν μπορεί να ξεχωρίσει το κακοποιητικό περιβάλλον και την χειριστική συμπεριφορά.

Πολύ σημαντικό στοιχείο που αναδεικνύει την κατάσταση των γυναικών που φτάνουν στους Ξενώνες Φιλοξενίας είναι μια φράση που τόνισε η υπεύθυνη του Ξενώνα της Αθήνας «*B: ο ξενώνας είναι η έσχατη λύση για μια γυναίκα κακοποιημένη*». Με αυτήν τη φράση θέλησε να δείξει τη διαφορά που έχουν οι ωφελούμενες των Συμβουλευτικών, από εκείνες που κατέληξαν χωρίς καμία υποστήριξη στους Ξενώνες Φιλοξενίας.

3.4 Τα στερεότυπα φύλου

Το τελευταίο απόσπασμα της συνέντευξης από το ΣΚ Αθήνας αναφέρεται στη μιμητική συμπεριφορά των παιδιών στην οικογένεια. Με αφορμή αυτό θα ξεκινήσει η ενότητα των στερεοτύπων. Η βία είναι ένα φαινόμενο που μαθαίνεται, έχει εντυπωθεί και δικαιολογηθεί μέσα στη σκέψη και τη συνειδήσή μας με φράσεις, με εικόνες, με αντιλήψεις ή όπως αλλιώς λέμε, με στερεότυπα.

Ως στερεότυπο ορίζεται «κάθε προπαρασκευασμένη αντίληψη για τον κόσμο και κυρίως για ορισμένες ομάδες ανθρώπων, προκαλώντας αυθαίρετες γενικεύσεις που διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα και δημιουργούν λανθασμένες εικόνες και ιδέες» (Μπαμπινιώτης, 2012, 1131). Τα στερεότυπα είναι συνυφασμένα με τη ζωή μας. Οτιδήποτε ξεφεύγει από τις προκαθορισμένες και παραδοσιακές νόρμες της κοινωνίας και των συνηθειών μας, θεωρείται διαφορετικό και γεννά γύρω του στερεότυπα. Ένα από τα ερωτήματα που τέθηκαν στις συνεντεύξεις αφορούσε τις κοινωνικές αντιλήψεις των συμβουλευόμενων γυναικών για το ρόλο των δύο φύλων και τον ρόλο των στερεοτύπων στις αποφάσεις τους. Όλα τα στελέχη απάντησαν ότι οι γυναίκες που απευθύνθηκαν στα ΣΚ αλλά και στους Ξενώνες Φιλοξενίας έφεραν σε κάποιο βαθμό το βάρος των στερεοτύπων και των παραδοσιακών αντιλήψεων για τα δύο φύλα.

3.4.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων

Πολύ μεγάλη ισχύ έχουν τα στερεότυπα που έχουν δημιουργηθεί μέσα στη σχέση του ζευγαριού. Στο ΣΚ της Αθήνας μέσω του αποσπάσματος φαίνεται η δύναμη και η επίδραση που έχει ο λόγος στον καθορισμό της ψυχολογίας της γυναίκας και της θυματοποίησης *«Α: δουλεύουμε πάρα πολύ τα στερεότυπα στις συνεδρίες μας, γιατί πολλές φορές κρατάνε τη γυναίκα δέσμια σε ένα γάμο. Πολλές φορές το ακούω αυτό από όλες τις ηλικίες “ξέρεις κάτι δεν θα χαλάσω εγώ την οικογένειά μου, ή η γυναίκα κρατάει το σπίτι, δεν πρέπει να μιλάω τόσο πολύ”, ο αντίλογος θεωρείται κάτι κακό, που όμως όταν μπαίνουμε στη διαδικασία να το συζητήσουμε αντιλαμβάνεται πως όταν ο άλλος σε αποκαλεί με πολύ άσχημες κουβέντες πρέπει να πεις “μην μου μιλάς έτσι γιατί δεν έχεις το δικαίωμα” και ο άλλος τότε θα της πει “αντιμιλάς κιόλας;” Οπότε μπερδεύεται πάρα πολύ και για αυτό το δουλεύουμε πολύ, μιλάμε για στερεότυπα, μιλάμε να δει τι αποφασίζει η ίδια να είναι, ποιες είναι οι δικές τις επιλογές, αρχίζει να ακούει τη φωνή της και όχι τη φωνή των άλλων και κάπως έτσι αρχίζει να ξαναθυμάται ποια ήταν. Θυμούνται τι έκαναν πριν γνωρίσουν τον σύντροφό τους, έκαναν όνειρα που χάνονται, γιατί με την κακοποίηση και κυρίως με την ψυχολογική κακοποίηση αρχίζει και χάνει την αυτοεκτίμησή της, ξεχνάει ποια είναι και θεωρεί πολλές φορές ότι χωρίς αυτόν δεν είναι τίποτα και δεν θα τα καταφέρει»*. Η γυναίκα έχει ενσωματώσει μέσα της όλη αυτή την πίεση με αποτέλεσμα να ενοχοποιεί τον εαυτό της και να θεωρεί ότι για ότι γίνεται έχει και αυτή μερίδιο ευθύνης.

Στο ΣΚ Περιστερίου η συνεντευξιαζόμενη έδωσε μια ιδιαίτερη αιτιολογία για την αναμετάδοση των στερεοτύπων και επικεντρώθηκε στον τρόπο που μεγάλωσαν οι κακοποιημένες γυναίκες και οι κακοποιητές τους, δείχνοντας ότι το λάθος έχει ξεκινήσει από πολύ παλιά «[...] ακόμα και από τα παιχνίδια, μαθαίνουμε στα αγόρια να είναι βίαια και να καταπνίγουν τα συναισθήματά τους, λέγοντάς τους ότι είναι κακό να κλαίνε και να δείχνουν τι νιώθουν, άρα τους καθορίζουμε τη συμπεριφορά τους [...] ζούσαν σε μια οικογένεια με λάθος πρότυπα, δομημένη σε στερεότυπα, τόσο ο θύτης όσο και το θύμα». Παρόμοια απάντηση δόθηκε και από το ΣΚ Αθήνας «Α: ο τρόπος με τον οποίο μεγαλώνουμε τα κορίτσια στην Ελλάδα είναι τελείως διαφορετικός από τον τρόπο που μεγαλώνουν τα αγόρια. Άρα σε αυτή τη διαδικασία θα πρέπει να κοιτάζουμε τι ακριβώς έμαθε ένα κορίτσι, πως μεγάλωσε». Όπως αναφέρθηκε από το ΣΚ Πειραιά τα στερεότυπα όσο δεν αποβάλλονται φαίνονται καθοριστικά και προδιαγεγραμμένα για τις επόμενες γενιές «Β: είναι μια αλυσίδα που οι κρίκοι πολλαπλασιάζονται και πιθανόν αυτό να μεταφερθεί και στα παιδιά τους. Αυτό προσπαθούμε εδώ αυτό το πράγμα να μπορέσει να σταματήσει, να εκτραπεί με τρόπο ομαλό, κοινωνικά αποδεκτό, νόμιμο, χωρίς να φτάσουμε στα άκρα, να βρεθεί μια λύση, συμβιβαστική, ωστόσο όχι επανάληψη και συνέχιση της βίας».

Τα λανθασμένα πρότυπα, η «αλυσίδα» όπως αναφέρθηκε αναδύεται στους συμβούλους των κέντρων όχι μόνο από τις μαρτυρίες των γυναικών που αναφέρουν περιστατικά από την παιδική τους ηλικία, αλλά και μέσω των παιδιών/ εφήβων στις θεματικές εβδομάδες των σχολείων. Συγκεκριμένα από το ΣΚ Αθήνας οι πληροφορίες ήταν λεπτομερείς και άκρως κατατοπιστικές, υποδεικνύοντας ότι τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με μια αλήθεια που αντιβαίνει τις πεποιθήσεις που είχαν μέχρι τότε διαμορφώσει και μπαίνουν στη διαδικασία να σκεφτούν πολύπλευρα το θέμα της βίας «Α: επειδή δουλεύουμε βιωματικά ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με το βιασμό η πρώτη ερώτηση που θα κάνει ένα κορίτσι είναι πως ήταν ντυμένη, θεωρούν ότι το ντύσιμο προκαλεί. Όταν μιλάμε για το βιασμό και εξηγούμε τι είναι και ότι δεν έχει να κάνει με την πρόκληση και τα ρούχα, ότι δεν είναι σεξουαλικό, αλλά με την εξουσία και τον έλεγχο, αρχίζουν και αναρωτιούνται πως γίνεται αυτό. Η Νομικός μας είχε αναφέρει στα παιδιά ότι στα δικαστήρια που πήγαινε έχει ακούσει από τους βιαστές ότι “με προκαλούσε ο θόρυβος που έκανε το τακούνι της, τα μαλλιά, το άρωμα” δεν ήταν πρόκληση.... Και εκεί τους φέρνουμε ως παράδειγμα τις γυναίκες που φοράνε

μπούργκα που δε φαίνεται τίποτα. Εκεί είναι που παθαίνουν σοκ, γιατί εκεί τι είδε; Είναι καθαρά στερεοτυπικό, είναι περασμένο από την κοινωνία μέσα στη συνείδηση μας ότι προκάλεσε, ότι τα ήθελε. Β: τα αγόρια έχουν στο μυαλό τους ότι δεν κάνουμε τις δουλειές του σπιτιού, εμείς είμαστε που φέρνουμε τα λεφτά στο σπίτι και τα κορίτσια που θα σου πουν “μα κυρία και αυτή φόραγε μόνο το από πάνω και προκαλούσε γιατί φαινόταν το στήθος της”. Γ: και η ίδια φοράει ένα τιραντάκι και βλέπω το στήθος της... εγώ από εκεί άλλαξα και κατάλαβα που είναι το πρόβλημα. Όταν ένα παιδάκι ‘Α γυμνασίου μου λέει “εννοείτε ότι θα μου σιδερώνει και θα μου πλένει [...] γιατί μου τα κάνει η μάνα μου και εννοείτε ότι θα μου τα κάνει και η γυναίκα μου” με μαγκιά τώρα, και του λέω άμα πας να μείνεις μόνος σου δεν θα τα κάνεις μόνος σου; “όχι, με τη μάνα μου και μετά θα μου τα κάνει η γυναίκα μου”. Β: επίσης [...] σκέφτομαι μια ερώτηση που τους θέτουμε, αν βλέπουνε γυναίκες σε καφεενία, σε χώρους που παλιά ήταν ανδροκρατούμενοι και τώρα έχουν εισχωρήσει γυναίκες και μου λένε “ναι και σε πρακτορεία ΟΠΑΠ”, τους φαίνεται πάρα πολύ φυσιολογικό, δεν μπορούν να ξεχωρίσουν ότι αυτό είναι ισότητα, το θεωρούν πλέον δεδομένο. Τις δουλειές του σπιτιού όμως πρέπει να τις κάνει μόνο η μαμά ή η γυναίκα, αν βοηθήσουν το βλέπουνε... Γ: ντροπή, ότι γίνεσαι γκέι Β: εκεί δεν υπάρχει ισότητα, το να έρθουν στο καφεενείο δεν υπάρχει θέμα, αλλά τις δουλειές του σπιτιού τις κάνει η γυναίκα». Μέσω του αποσπάσματος φαίνεται πόσο καθοριστικές είναι οι προσλαμβάνουσες εικόνες για τους έφηβους και πως έχουν μπλεχτεί οι μύθοι με την πραγματικότητα.

Στο ΣΚ Χαλανδρίου η σύμβουλος ανέφερε ότι η ανταπόκριση των παιδιών είναι πολύ θετική στο να δεχτούν νέες απόψεις και πως παρατηρείται πρόοδος στις απόψεις τους «σε αυτό το βιωματικό δίωρο που κάνουμε, ευτυχώς είναι λιγότερα τα πατριαρχικά στερεότυπα, υπάρχει πρόοδος στην κάτω γενιά, θα βγουν και αυτά (ενν.: τα στερεότυπα), αλλά ευτυχώς είναι πιο εύκολα να συζητηθούν, να εξομαλυνθούν και μέσα σε αυτό το δίωρο βλέπεις τα παιδιά που έλεγαν για παράδειγμα ότι “είμαι αγόρι και θα της πω της κοπέλας μου πολύ κοντή είναι η φούστα σου δεν θέλω να σε βλέπουν οι άλλοι” στο τέλος του δίωρου θα το έχουν πιάσει το μήνυμα. Ευτυχώς είναι μια ηλικία η εφηβεία που είναι πολύ εύπλαστη και πάντα ενθουσιάζονται και πάντα στο τέλος το κλίμα είναι πιο ανάλαφρο, υπάρχει πρόοδος υπάρχει μετακίνηση, δεν είμαστε εκεί που ήμασταν πριν 40 χρόνια. Επειδή υπάρχει βία δεν πρέπει να μην βλέπουμε την πρόοδο, η πρόοδος είναι και η ελπίδα μας». Ωστόσο, παράλληλα με την πρόοδο

φαίνεται και σε αυτό το απόσπασμα ότι οι οπισθοδρομικές απόψεις των παιδιών σχετίζονται με την ανατροφή τους και την οικογενειακή αγωγή «είναι πιο έντονο στα αγόρια, ακόμα δεν ξέρουν ότι είναι εντελώς ισότιμες οι σχέσεις, δεν μπαίνουν στη διαδικασία να καταλάβουν ότι θα συνθέσουν εντελώς ισότιμα τη σχέση με το κορίτσι, δηλαδή είναι λίγο ανυποψίαστα τα αγόρια στο ότι “θα λέω ότι θέλω και θα γίνεται”, δεν είναι με κακία τα έχουν μεγαλώσει έτσι, γιατί ξεκάθαρα είναι το μέγαλωμα. Τα αγόρια έμαθαν πως “έλα, ότι θες θα το κάνεις στη ζωή σου”, που καλή είναι η δυναμικότητα, αλλά πρέπει να ξεκαθαρίζεται και πως όταν συναντιέσαι με τον άλλο άνθρωπο πάντα υπάρχει σύνθεση, ενώ τα κορίτσια τα μεγαλώνουν με το ότι “εντάξει, ναι, ωραίο είναι αυτό που σκέφτεσαι, αλλά θα το δούμε...” ξεκάθαρα τα κορίτσια είναι πιο υποχωρητικά, τα αγόρια πιο δυναμικά και διεκδικητικά, εκεί υπάρχει διαφορά (ΣΚ Χαλανδρίου)».

Τα έμφυλα στερεότυπα καθορίζουν την ίδια τη ζωή των γυναικών, τις αποφάσεις και τις επιθυμίες τους. Κλείνοντας την ενότητα πρέπει να ειπωθεί και η ενθαρρυντική πλευρά. Η παρουσία και μόνο των γυναικών στα Συμβουλευτικά Κέντρα δείχνει θέληση για αλλαγή. Όπως πολύ όμορφα και στοχευμένα μου απάντησαν στο ΣΚ Φυλής «Γ: παρά τα στερεότυπα, ότι φτάνουν εδώ σημαίνει ότι υπάρχει μια μαγιά δύναμης που αν την αξιοποιήσουν σωστά θα έχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα». Αντίστοιχα στο ΣΚ Χαλανδρίου η σύμβουλος αναφέρθηκε στην αλλαγή που παρατηρεί στις διαφορετικές γενιές «κάθε γυναίκα έχει τα εντελώς δικά της στερεότυπα με τον δικό της τρόπο, κάθε ιστορία είναι πάρα πολύ μοναδική. Όσο πιο νέες τόσο λιγότερα και όσο οι ίδιες έχουν πάρει χώρο στη ζωή τους, είναι ενεργές επαγγελματικά, έχουν άλλο μέγαλωμα, άλλη κουλτούρα, τα πατριαρχικά στερεότυπα είναι λιγότερα».

3.4.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων

Τα στερεότυπα βαραίνουν τη συνείδηση των γυναικών και τις αναγκάζουν να υφίστανται μια συνεχή κακοποιητική κατάσταση. Με δεδομένο τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των γυναικών των ξενώνων τα στερεότυπα που φέρνουν μαζί τους μπορεί να είναι πιο έντονα «Α: οι γυναίκες που απευθύνονται στον ξενώνα σε μεγαλύτερο αριθμό είναι αλλοδαπές, που σημαίνει ότι έχεις να αντιμετωπίσεις και μια άλλη κουλτούρα λαού. Στις βαλκανικές χώρες το ξύλο είναι και μέσω διαπαιδαγώγησης

ακόμα. Σε εμάς τώρα έχει εξαληφθεί. Όχι ότι δεν υπάρχουν περιστατικά αλλά η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων δεν το έχει ως μέσο διαπαιδαγώγησης».

Οι γυναίκες που φτάνουν στον ξενώνα έχουν βιώσει τη βία σε κάθε της μορφή. Είναι γυναίκες που έχουν ανεχτεί τη βία στο δικό τους σώμα, γιατί «έτσι μπορεί να έμαθαν, τα πρότυπα συνεχίζονται (Ξενώνας Πειραιά)» πρέπει να αντέχουν. Όμως το σημείο που αντέδρασαν και έσπασαν τον κλοιό των στερεοτύπων και τη σιωπή ήταν «η στιγμή που η βία μεταφέρθηκε στο παιδί, ακόμα και ως απειλή ή στην περίπτωση που δεν υπάρχει παιδί μετά από ένα πολύ βίαιο και άσχημο περιστατικό (Ξενώνας Πειραιά)».

Παρόλα αυτά από τη στιγμή που μπαίνουν στην διαδικασία να απεγκλωβιστούν από τη σχέση τους έχουν κάνει το πρώτο βήμα να αφήσουν πίσω τους ότι τις βάραινε «Α: όταν φτάνουν στον ξενώνα, οι περισσότερες, αυτές που δεν θα κάνουν πισωγύρισμα, δεν θεωρούν ότι τον προκάλεσαν ποτέ. Αντιλαμβάνονται ότι έφυγαν γιατί δεν έφταιγαν οι ίδιες. Αυτό (ενν.: το πισωγύρισμα) είναι πιο έντονο σε γυναίκες που δεν έχουν ακόμα ενστερνιστεί το ότι είμαι κακοποιημένη και θα διακόψω κάθε δεσμό. Β: άπαξ και ακούσουμε αυτή τη δικαιολογία ότι εγώ τον προκάλεσα με τη συμπεριφορά μου ή με τη γκρίνια μου ξέρουμε λίγο πολύ ότι αυτή η γυναίκα δεν είναι έτοιμη να φύγει, οπότε το βλέπουμε ότι αυτές οι γυναίκες μπορεί να επιστρέφουν κιόλας (Ξενώνας Αθήνας)».

3.5 Η προσφυγή στην ποινική δικαιοσύνη

Ο ορισμός της ποινική δικαιοσύνης αναφέρεται «στο σύνολο της οργανωμένης κοινωνικής αντίδρασης κατά του εγκλήματος, η οποία έχει ανατεθεί σε όργανα πρόληψης, ανακάλυψης, δίωξης, ανάκρισης, απόφασης και εκτέλεσης της απόφασης». Ο κεντρικός πυρήνας του συστήματος απαρτίζεται από τα όργανα που ασκούν την ανακριτική και τη δικαιοδοτική λειτουργία (ανακριτές, δικαστήρια) και από τα όργανα που είναι επιφορτισμένα με τη δίωξη (εισαγγελείς). Ο κεντρικός πυρήνας πλαισιώνεται από την αστυνομία και το σωφρονιστικό σύστημα (Βλάχου, 2005, 56).

3.5.1 Απόψεις των στελεχών των Συμβουλευτικών Κέντρων

3.5.1.1 Ο ρόλος της αστυνομίας

Κάθε Συμβουλευτικό Κέντρο, στο σύνολο των δικτυώσεων που πραγματοποιεί, έρχεται σε επικοινωνία και με τα αστυνομικά τμήματα της ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει. Μάλιστα όπως μου απάντησαν ήταν από τις πρώτες δικτυώσεις που έκαναν, καθώς η κακοποίηση είναι ένα ποινικό αδίκημα και η τήρηση των νόμων είναι κατεξοχήν έργο της αστυνομίας. Παρόλα αυτά η εντύπωση που έχουν αποκομίσει από αρκετούς αστυνομικούς είναι κάποιες φορές απογοητευτική για τη λειτουργία του συστήματος, αφού αντί να ενημερώνουν την γυναίκα που φτάνει στο τμήμα, την αποθαρρύνουν απαξιώνοντας το πρόβλημά της. Τα ερωτήματα που αφορούσαν την αστυνομία ήταν δύο κατηγοριών, το πρώτο αφορούσε τη συνεργασία του Συμβουλευτικού Κέντρου με τα Αστυνομικά Τμήματα και το δεύτερο την αντιμετώπιση που έχουν οι γυναίκες από τους αστυνομικούς όταν φτάνουν να καταγγείλουν την κακοποίηση του συζύγου/συντρόφου.

Αναφορικά με την συνεργασία και την αποτελεσματικότητα της δικτύωσης, στο ΣΚ Αθήνας μου απάντησαν ότι έχουν γίνει πολλαπλές δικτυώσεις «*B: με όλα τα ΑΤ έχουν γίνει εδώ στην Αττική και έχουν ξαναγίνει επικαιροποιήσεις συχνά αλλά δεν... Γ: με την αστυνομία έχουμε ένα θέμα.[...] Βεβαίως έχουμε δει και άντρες, να λέμε και τα καλά, σπάνια όμως, που έχουν ασχοληθεί προσωπικά, έχουν συνοδέψει προσωπικά εκτός του ωραρίου κιόλας*». Στο ΣΚ Φυλής μου απάντησαν με συγκεκριμένα παραδείγματα ότι «*B: η δικτύωση με το ΑΤ Ζεφυρίου δεν πήγε πολύ καλά... Α: ο Δήμος Ζεφυρίου είναι αυτός που ζουν οι περισσότεροι ρομά. Η αντίδραση των αστυνομικών δεν ήταν η ίδια με αυτή στα Άνω Λιόσια. Τα Άνω Λιόσια μας έχουν στείλει πολλές φορές περιστατικό, πήραν οι ίδιοι οι αστυνομικοί τηλέφωνο που αυτό είναι σπάνιο, για αυτό το τονίζουμε έτσι. Όταν ήταν να κάνουμε ποδηλατάδα και θέλαμε να κλείσουν οι δρόμοι μας βοήθησε η αστυνομία, είναι ευαισθητοποιημένοι. Η αστυνομία του Ζεφυρίου λειτουργεί διαφορετικά, δεν μας έχουν στείλει ποτέ περιστατικό*». Αντίστοιχα και στο ΣΚ Χαλανδρίου η σύμβουλος είχε παρόμοια άποψη ότι «*αναλόγως το τμήμα και τον διοικητή κάθε φορά, σε κάποια τμήματα οι διοικητές είναι ακόμα παραδοσιακοί και παλιάς κοπής και λένε “εντάξει και άμα του σπάει τα νεύρα... και εγώ καμιά φορά θα το σκεφτόμουν ότι θα ήθελα να της ρίξω καμιά” θα πει κάτι τέτοιο που αυτό και μόνο να το λες είναι απαράδεκτο. Κάποιοι διοικητές είναι φοβερά ευαισθητοποιημένοι*

και τα αντιμετωπίζουν σωστά, μας έχουν γίνει πολλές παραπομπές. Είναι ανάλογα το τμήμα και τον διοικητή, είναι πάρα πολύ προσωπικά τα πράγματα και το δημόσιο είναι σε τι άνθρωπο θα πέσεις». Η καταγγελία λοιπόν για την κακοποίηση τίθεται στην διακριτική ευχέρεια του αστυνομικού να τηρήσει το νόμο, να δώσει τις σωστές πληροφορίες και εν τέλει να ολοκληρώσει το έργο το οποίο οφείλει να κάνει.

Αυτή είναι η πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν γυναίκες και σύμβουλοι. Ένα ακόμα αποκαρδιωτικό στοιχείο που δείχνει ότι δεν έχει γίνει ακόμα σαφής η σοβαρότητα της ενδοοικογενειακής βίας, είναι όπως μου ανέφεραν στο ΣΚ Πειραιά η άγνοια πολλών αστυνομικών, παρά τις επαναλαμβανόμενες δικτυώσεις και ενημερώσεις, για την ύπαρξη του Συμβουλευτικού Κέντρου και των παρεχόμενων υπηρεσιών «Α: [...] αυτό που βλέπουμε είναι ότι δεν γνωρίζουν, παρόλο που κάνουμε χρόνια δικτυώσεις και επαφές, στην ουσία οι αστυνομικοί μου λένε δεν το ξέραμε ότι υπήρχε, ανανεώνεται πολύ και το προσωπικό τους, οπότε τώρα ναι πλέον τους τελευταίους μήνες μας λένε ότι τις ενημερώνουν τις γυναίκες». Το στοιχείο της άγνοιας το βλέπουμε από τα λεγόμενα του ΣΚ Αθήνας στο οποίο η σύμβουλος αναφέρει «Α: είναι μια πατριαρχική κοινωνία. Κάνουμε συνεχόμενες προσπάθειες και ερχόμαστε συνέχεια σε επαφή με την αστυνομία, να τους ευαισθητοποιήσουμε. Πέρυσι κάναμε μια ευαισθητοποίηση με τους αστυνομικούς της γειτονιάς στο Παγκράτι και στο Βύρωνα. [...] Ακόμα και αυτοί είχαν σοκαριστεί με κάποια δεδομένα που δίναμε και συζητούσαμε γιατί θεωρούν ότι το φαινόμενο δεν είναι τόσο τραγικό. Συνεχίζουμε τις ευαισθητοποιήσεις για να καταλάβουν το πως νιώθει ένας άνθρωπος που έχει θυματοποιηθεί, όχι το πώς το βλέπουν οι ίδιοι».

Όσον αφορά την αντιμετώπιση που έχουν δεχτεί οι γυναίκες από τους αστυνομικούς και πάλι οι απαντήσεις είναι διφορούμενες. Υπάρχουν περιπτώσεις αστυνομικών που υπέδειξαν υποδειγματική συμπεριφορά, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως σχετικά με την αποτελεσματικότητα των δικτυώσεων, και παράλληλα άλλων των οποίων η συμπεριφορά εκτός από αντιεπαγγελματική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί προσβλητική και μηνύσιμη. Στο ΣΚ Φυλής οι σύμβουλοι αναφέρουν ένα σοβαρότατο περιστατικό «Β: δυστυχώς από πολλά τμήματα έχουμε ακούσει παράπονα, έχει τύχει γυναίκα να πάει να καταγγείλει βιασμό και να της πούνε ότι δεν θεωρείτε βιασμός αφού είναι ο άντρας σου! Α: σκέψου ότι και ο ίδιος ο αστυνομικός μπορεί να είναι κακοποιητής. Εμένα μου το έχουν πει “δηλαδή τι θα κάνετε σε εμένα

που βαράω τη γυναίκα μου;» Οι δράστες είναι δίπλα μας, μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε». Στο ΣΚ Χαλανδρίου η σύμβουλος τονίζει φράσεις από τις μαρτυρίες των γυναικών που υποδεικνύουν τα στερεότυπα που αναδύονται μέσω των αστυνομικών τη στιγμή που θα έπρεπε αν μη τι άλλο να δώσουν τις σωστές πληροφορίες και να παραπέμπουν τη γυναίκα στο Συμβουλευτικό Κέντρο «“δεν πειράζει, γίνονται αυτά καμιά φορά στις οικογένειες, πως θα του κάνετε μήνυση, θα σας κάνει και αυτός και θα σας κρατήσουμε και τους δύο μέσα” φοβερή αποθάρρυνση. Έχουν έρθει γυναίκες που τους έχουν πει καθαρά ψέματα για τη μήνυση ότι πρέπει να πληρώσεις το παράβολο. [...] Οι αστυνομικοί στο σημείο αυτό πρέπει να ενθαρρύνουν τη γυναίκα να την κάνει τη μήνυση, γιατί έχει γίνει το ποινικό αδίκημα, αυτό συνήθως δεν το κάνουν. Αυτό που έχει βελτιωθεί είναι ότι παραπέμπουν σε εμάς όταν μια γυναίκα είναι χαμένη, γιατί η γυναίκα έρχεται αρχίζει και ενδυναμώνεται και σε δεύτερο χρόνο μπορεί να προχωρήσει». Στο ΣΚ Αθήνας η σύμβουλος αναφέρει περιστατικά με γυναίκες που έφτασαν στην καταγγελία και γύρισαν άπραγες εξαιτίας της αντιεπαγγελματικής συμπεριφοράς ορισμένων αστυνομικών «Α: Δυστυχώς όμως η συνεργασία μας δεν είναι και τόσο καλή με την αστυνομία, γιατί έχουμε γυναίκες που μας λένε ότι πήγαν στην αστυνομία και τους είπαν “μην κάνεις μήνυση, σκέψου το καλά, γύρνα στον άντρα σου ή ζητάνε το παράβολο...” {που είναι παράνομο} Α: ναι, αλλά μια γυναίκα που θα πάει δεν το γνωρίζει απαραίτητα αυτό και αν είναι άνεργη δεν θα μπει στη διαδικασία. Αλλά υπάρχουν και καλοί αστυνομικοί που δείχνουν ενδιαφέρον. Δεν είναι αυτό που θα έπρεπε να είναι, αλλά από εκεί αντλούμε κάποια ελπίδα» Ο αστυνομικός έχει συγκεκριμένες αρμοδιότητες που αφορούν την τήρηση της νομοθεσίας, δεν είναι άλλο το καθήκον του, όπως αναφέρουν στο ΣΚ Πειραιά «Α: άλλες φορές κάνουνε τη δουλειά τους, άλλες φορές θα αρχίσουν τις νουθεσίες και σκέψου το, άμα κάνεις εσύ θα σου κάνει και ο άλλος. Μπαίνουν σε έναν άλλο ρόλο, του συμβούλου και αυτό είναι κάτι που το συζητάμε ξανά και ξανά».

3.5.1.2 Νομοθεσία

Οι ερωτήσεις που αφορούσαν το νομοθετικό πλαίσιο ήταν χωρισμένες σε δύο σκέλη. Αρχικά κατά πόσο οι γυναίκες έχουν γνώση των δικαιωμάτων τους και στη συνέχεια αν ο νόμος επαρκεί για να προστατέψει την κακοποιημένη γυναίκα.

Στο ερώτημα αν οι γυναίκες γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και ότι υπάρχει ένας νόμος που τις προστατεύει από την κακοποίηση, στο ΣΚ Φυλής μου απάντησαν ότι

«B: δεν τα γνωρίζουν πάντα, οι περισσότερες δεν ξέρουν ούτε τις δωρεάν νομικές υπηρεσίες» ή άλλες φορές συμβαίνει να «A: ξέρουν από ένστικτό ότι αυτό είναι λάθος και μπορεί κάποιες φορές να κινηθούν να δουν τι γίνεται να πάνε σε δικηγόρο, αλλά πολλές φορές το αφήνουν στην άκρη. Θεωρώ ότι ακόμα δεν έχει ανοίξει πολύ το κομμάτι για την ενδοοικογενειακή βία. Δεν το γνωρίζουν πολλές γυναίκες, ερχόμενες όμως εδώ τα μαθαίνουν δίνοντάς τους και τον Οδηγό Απόδρασης από τη Βία. Γ: κοίτα ξέρουν ότι μπορείς να κάνεις μήνυση, αλλά όταν την ώρα που υφίσταμαι βία παίρνω τηλέφωνο και έρχεσαι και με απαξιώνεις (ενν.: τον αστυνομικό), θεωρούν ότι δεν είναι αδίκημα και δεν ξαναπαίρνουν [...] μερικές γυναίκες δεν ξέρουν ότι δεν μπορεί να τους πάρει τα παιδιά εύκολα, που συνήθως εκεί τις εκβιάζει ο δράστης. Δεν ξέρουν τα δικαιώματά τους, ότι μπορούν να κάνουν ασφαλιστικά μέτρα, ότι αν αποδείξουν τη βία δεν τους παίρνει τα παιδιά (ΣΚ Αθήνας)».

Πέραν της άγνοιας των νομικών υπηρεσιών, υπάρχουν και περιπτώσεις γυναικών που ενώ γνωρίζουν τη νομοθεσία δε σκοπεύουν να κινηθούν νομικά εναντίον του συντρόφου τους εξαιτίας συναισθηματικών και άλλων λόγων «Γ: γιατί είναι αντίθετο στη νοοτροπία του περιβάλλοντός τους, ότι θα τον εκθέσουν και θα μαθευτεί. Είναι ένας μαθημένος τρόπος αντίληψης και ενώ ξέρουν ότι είναι παράνομο δεν προχωράνε (ΣΚ Πειραιά)». Αυτά τα καταπιεστικά συναισθήματα που νιώθουν μεταθέτουν την ευθύνη πάνω τους, θυματοποιώντας τον εαυτό τους. Όπως μου ανέφεραν στο ΣΚ Αθήνας νιώθουν «Γ: φόβο, ντροπή, B: αγάπη και φοβούνται ότι θα του κάνουν κακό αν πάνε να τον καταγγείλουν. Γ: μπορεί να τις έχει χτυπήσει άσχημα και να σου λένε “ναι αλλά μετά θα έχει πρόβλημα με τη δουλειά του αν του κάνω μήνυση ή μετά τι θα φάει αυτός άμα φύγω...”». Τόσο τα αρνητικά στερεότυπα, που έχουν φορτίσει με φόβο τις γυναίκες να στραφούν ενάντια στον άντρα τους, όσο και η συμπεριφορά της αστυνομίας να υποτιμήσει τη σημασία του συμβάντος, κάνουν τις γυναίκες να μην απευθύνονται πρώτα στο Αστυνομικό Τμήμα. Αλλά και αν απευθυνθούν σύντομα έρχονται στην επιφάνεια νέα εμπόδια που ενδεχομένως να ανακάμψουν τη θέλησή τους να διαφύγουν της βίας. Στο σημείο που θα αποφασίσουν να κινηθούν νομικά τα δικαστικά έξοδα έχουν και αυτά επιβαρυντικό ρόλο στην απόφασή τους «Γ: έχουμε ένα πρόγραμμα νομικής βοήθειας που τρέχει από το Κ.Ε.Θ.Ι. στο οποίο μπαίνουν γυναίκες που είναι θύματα βίας την ώρα που μιλάμε, όχι πριν από 10 χρόνια. Τις βοηθάμε να κάνουν τα πρώτα βήματα να απεγκλωβιστούν από οποιαδήποτε σχέση βίας,

[...] για τα πρώτα δικαστήρια τα επείγοντα, όχι εφέσεις κλπ. Αλλά δεν μπαίνουν όλες οι γυναίκες, μακάρι να μπορούσαμε να τις βοηθήσουμε όλες. Υπάρχει βέβαια και η νομική βοήθεια του κράτους που όλοι ξέρουμε μια πάει... μια δεν πάει... (ΣΚ Αθήνας) ».

Αναφορικά με την επάρκεια της νομοθεσίας στην προστασία από την κακοποίηση, η απάντηση που προκύπτει από το ΣΚ Αθήνας είναι η εξής «Γ: όταν εγώ έρχομαι και κάνω μήνυση για ενδοοικογενειακή βία και ο άλλος μου κάνει μήνυση για συκοφαντική δυσφήμιση ή για ψευδή καταμήνυση και οι δύο είμαστε στο κελί για την αυτόφωρη διαδικασία, και εγώ έχω ανήλικα παιδιά, πως θα κάνω μήνυση; Γιατί πάνε οι γυναίκες και ο αστυνομικός τους λέει ότι θα σου κάνει και αυτός. Αλλά και να μην μου κάνει μήνυση, τον κρατάνε και την άλλη μέρα τον αφήνουνε, τι μέτρο είναι αυτό; μισό, κάν' το ολοκληρωμένο να γίνει η μήνυση, αυτός να απομακρυνθεί από το σπίτι, να δει που θα μείνει. Πρόβλεψε σαν κράτος που θα μείνει, στα λόγια καλά τα γράφουν αλλά στην πράξη, θα περιμένω να έρθει να με χτυπήσει χειρότερα; Β: στην πράξη δηλαδή δεν βοηθάει τις γυναίκες, πάω εγώ κάνω μήνυση, στην καλύτερη των περιπτώσεων ενεργοποιείται η αστυνομία, πάει και τον πιάνει αυτόν, αν τον πιάσει θα τον πάει αυτόφωρο. Από τη στιγμή που σε μια μέρα είναι έξω δεν γίνεται να πάει να μείνει σπίτι του με τη γυναίκα που του έκανε μήνυση, οπότε αυτό σταματάει τις γυναίκες. Εκεί σταματάει η πρόβλεψη δεν υπάρχει το παρακάτω, σταματάει στη μήνυση και μετά τι; [...] Ας τον κράταγε τουλάχιστον 10 μέρες μέσα να ήξερε η γυναίκα ότι έχει ένα περιθώριο να δει τι θα κάνει. Ας γινόντουσαν κατευθείαν ασφαλιστικά να μην μπορεί αυτός να γυρίσει σπίτι. Ας σκεφτόντουσαν κάτι, το έχουν αφήσει εκεί».

Με τη μήνυση η γυναίκα πρέπει να έχει αποφασίσει από πριν τι θα κάνει, πως θα κινηθεί, πολύ πρακτικά που θα μείνει και αυτό θα πρέπει να γίνει άμεσα. Σύμφωνα με τη σύμβουλο από το ΣΚ Αθήνας «Γ: υπάρχει περίπτωση ο δικαστής να διατάξει τη μετοίκισή του, δεν το κάνουν όμως όλοι. Β: υπάρχουν γυναίκες που κάνουν το βήμα της μήνυσης, έχει γυρίσει ο άντρας και μένουν μαζί! Αυτό που λέω είναι ότι δεν υπάρχει το μετά. Εκεί μας αναφέρουν ότι ο άντρας σταματάει να τις χτυπάει για λίγο γιατί έχει φοβηθεί Γ: ή τις εκβιάζει να αποσύρουν τη μήνυση, που δεν αποσύρεται Β: ή το παίζει καλός για να την πείσει να σταματήσει τη νομική διαδικασία, λίγες είναι αυτές που κάνουν μήνυση και φεύγουν κατευθείαν, αλλά είναι και λίγες αυτές που προχωράνε στη μήνυση». Η γυναίκα αναγκάζεται ξαφνικά να σηκώσει ένα τεράστιο βάρος «Β: όσο είναι μέσα στην οικογένεια το βάρος είναι προσωπικό, ατομικό, είναι μικρότερο, όταν

παίρνει διαστάσεις εξωτερικές, αυτή η γυναίκα σηκώνει ένα μεγάλο ψυχοκοινωνικό βάρος. Ίσως πολλές διστάζουν για πολλά χρόνια και δεν τολμούν (ΣΚ Πειραιά)». Όμως ο φόβος που προηγουμένως την πνίξε μπορεί τώρα να την δυναμώσει «B: θα την εξαναγκάσει να κινηθεί, γιατί δεν είναι καθόλου εύκολο για μια γυναίκα να κάνει πάρα πολλά βήματα μαζεμένα και όταν κάτι τέτοιο συμβαίνει συνήθως αναγκάζεται να κάνει κάποια βήματα. Πολλές σοκάρονται και δεν κάνουν τη μήνυση, γιατί καταλαβαίνουν ότι είναι απροετοίμαστες (ΣΚ Πειραιά)» και ιδίως για τις γυναίκες που έχουν παιδιά, αυτό αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο «A: η σχέση με τα παιδιά της την πιέζει, άπαξ και ξεκινήσει όμως δεν το σκέφτεται. Είναι μια μακρά διαδικασία που είναι πραγματικά μακρόχρονη και πολύ ψυχοφθόρα, έχει οικονομικά προβλήματα, έχει και το κοινωνικό που γύρω- γύρω δεν ξέρεις τι της λένε (ΣΚ Πειραιά)». Το υποστηρικτικό περιβάλλον, τα στερεότυπα, οι οικονομικοί λόγοι που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες είναι συγχρόνως και με όσα αναφέρθηκαν σε αυτήν οι λόγοι που μια γυναίκα εξακολουθεί να υφίσταται κακοποίηση και δεν μπορεί να αλλάξει την κατάσταση αυτή. Οι λόγοι αυτοί δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενοι, αλλά ο ένας είναι συμπληρωματικός του άλλου. Οι γυναίκες όμως που καταφέρνουν να κάνουν τη μήνυση, πρέπει κάπου να πάνε. Κάποιες όπως αναφέραμε έχουν ένα κύκλο ανθρώπων που μπορούν να απευθυνθούν, στην αντίθετη περίπτωση «οι ξενώνες είναι ένα πρώτο πλαίσιο, παρέχεται ένα 3μηνο-6μηνο, έχουν μια επιλογή, δεν είναι ωραία επιλογή, δεν είναι ευχάριστη αλλά ευτυχώς είναι μια επιλογή, δεν θα πάνε στο δρόμο, θα πάνε σε έναν ξενώνα με τα παιδιά τους. Όταν είναι και εξαρτώμενες οικονομικά, σίγουρα τους είναι πολύ πιο δύσκολο. [...] δεν είναι εύκολο, πανδύσκολο είναι ματώνουν οι γυναίκες να σταθούν στα πόδια τους, ιδίως αυτές, αλλά κάπως κάτι γίνεται (ΣΚ Χαλανδρίου)».

3.5.2 Απόψεις των στελεχών των Ξενώνων

3.5.2.1 Ο ρόλος της αστυνομίας

Αναφορικά με την αστυνομία και αν καταφεύγουν σε κάποιο τμήμα να καταγγείλουν την βία στον Ξενώνα της Αθήνας ανέφεραν ότι λόγω αντικειμενικών παραγόντων, αλλά και λόγω αρνητικής συμπεριφοράς των αστυνομικών οι γυναίκες πριν φτάσουν στον ξενώνα δεν έχουν απευθυνθεί στην αστυνομία «B: δεν είναι εύκολο, τις περισσότερες φορές υπάρχει ένας φόβος, A: το κυριότερο είναι ότι φοβούνται με τα χαρτιά, B: οι περισσότερες είναι παράνομες στη χώρα, οπότε δεν

μπορούν να καταθέσουν την οποιαδήποτε καταγγελία ή μήνυση, γιατί φοβούνται ότι θα πάνε αυτόφωρο και θα απελαθούν. Μετά επόμενος φόβος είναι ο τραμπουκισμός από το σύζυγο- σύντροφο, ότι και να κάνεις θα σε σκοτώσω, δεν με σταματάει ούτε η αστυνομία ούτε κανένας.... Πολλές ακόμα που έχουν απευθυνθεί δεν έχουν εξυπηρετηθεί γιατί δεν ήταν σωστή η αντιμετώπιση από τη μεριά της αστυνομίας. Α:αφού μπουν στον ξενώνα πάντως τις περισσότερες φορές κάνουν μήνυση. Β:υποστηρίζονται από κάποιον». Στον Ξενώνα του Πειραιά η υπεύθυνη ανέφερε «συνήθως αυτή η πληροφορία χάνεται μέχρι να έρθουν σε εμάς. Σαφώς για πολλούς αστυνομικούς έχουν ακουστεί παράπονα, αλλά συνήθως όταν έρχονται σε εμάς δεν αναφέρουν την δυσαρέσκειά τους για την αστυνομία [...]».

3.5.2.2 Νομοθεσία

Όσον αφορά το αν έχουν γνώση των δικαιωμάτων τους και της νομοθεσίας στον Ξενώνα Αθήνας ανέφεραν «Α: αυτό εξαρτάται αν έχουν περάσει από Συμβουλευτικό κέντρο. Β: οι περισσότερες δεν έχουν τη δυνατότητα να απευθυνθούν σε ένα δικηγόρο, ώστε να μάθουν. Δεν ξέρουν που να απευθυνθούν για μια δωρεάν βοήθεια. Κυρίως όταν θα μπουν στον ξενώνα, αν δεν έχουν περάσει από ΣΚ, προωθούνται σε υπηρεσίες που συνεργάζεται ο ξενώνας». Στον Ξενώνα του Πειραιά η υπεύθυνη αναφέρθηκε στην άγνοια του νομοθετικού πλαισίου από τις γυναίκες λέγοντας ότι «πολλές φεύγουν χωρίς να έχουν καταγγείλει στην αστυνομία την κακοποίηση, με αποτέλεσμα όταν έχουν μικρά παιδιά και τα παίρνουν μαζί, αυτό να θεωρείτε από το σύζυγο αρπαγή ανηλίκου και να τις καταγγέλλει εκείνος [...] όταν όμως έρχονται εδώ όλα μπαίνουν σε μια τάξη».

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της εμπειρικής έρευνας θα ακολουθήσουν τη σειρά με την οποία τέθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα. Το πρώτο συμπέρασμα που μπορεί να προκύψει με βάση τα δεδομένα της παρούσας έρευνας είναι ότι τα στερεότυπα της κοινωνίας, παρά την παραδεδομένη εξέλιξη, παραμένουν. Οι ρόλοι των δύο φύλων είναι ακόμα διακριτοί και σε κάποιες περιπτώσεις τυποποιημένοι, άλλες υποχρεώσεις είναι για τη γυναίκα, άλλες για τον άντρα. Η γυναίκα πρέπει να είναι ανεκτική «να μην χαλάσει το σπίτι της» και πάντα να είναι υπομονετική. Ένα στοιχείο που συνηγορεί στην καθολικότητα των στερεοτύπων στην κοινωνία είναι η επιμονή της οικογένειας και των κοντινών ανθρώπων της γυναίκας που κακοποιείται, να ασκούν κριτική και να προσπαθούν να πείσουν τη γυναίκα πως αυτό που συνέβη ήταν στα πλαίσια του φυσιολογικού και του ανεκτού για τη σχέση. Μέσω αυτού μπορεί να προκύψει η άποψη ότι τα οικογενειακά προβλήματα αποτελούν ακόμα ταμπού για την κοινωνία και δεν επιδιώκετε πάντα η λύση τους, αλλά η συγκάλυψή τους. Τα έμφυλα στερεότυπα, όπως φάνηκε και από τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων, είναι παντού, τα έχουμε στη συνείδηση και στο λόγο μας λίγο πολύ όλοι, ακόμα και τα παιδιά. Αυτό το χαρακτηριστικό το παρατηρούν οι σύμβουλοι στις θεματικές εβδομάδες όπου αναδεικνύεται πως τα αγόρια και τα κορίτσια ανατρέφονται με διαφορετικές συμβουλές και πρότυπα. Η δύναμη του λόγου και των στερεοτύπων είναι μεγάλη, τόση που σε συνδυασμό με την έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος από την πλευρά της κακοποιημένης γυναίκας, μπορούν να καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό τις αποφάσεις των γυναικών να καταγγείλουν την κακοποίηση. Όσο υπάρχει βία και καταπάτηση των δικαιωμάτων του ενός, δεν γίνεται να αναφερόμαστε σε ισότιμες σχέσεις μέσα στη συμβίωση του ζευγαριού.

Δεύτερον, αναφορικά με την σχέση βίας και οικονομικής κρίσης παρατηρείται ότι η βία δεν έλλειψε ποτέ από την κοινωνία, αντιθέτως ήταν και είναι συνυφασμένη με τη ζωή και την πραγματικότητα των ανθρώπων. Ανεξαρτήτως της οικονομικής, κοινωνικής θέσης, ακόμα και του μορφωτικού επιπέδου θυμάτων και θυτών, η βία μπορεί να εμφανιστεί. Η αύξηση των κρουσμάτων βίας δεν αποτελεί αιτιώδες αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, αλλά της ύπαρξης των Δομών Φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών και των Συμβουλευτικών Κέντρων, ταυτόχρονα με τις δικτυώσεις και τις δράσεις ευαισθητοποίησης των στελεχών που έφεραν λίγο πιο

κοντά στο κοινό ένα υπαρκτό αλλά «κρυφό» πρόβλημα. Ο βίαιος και αυταρχικός χαρακτήρας του συντρόφου/ συζύγου υπήρχε και πριν την κρίση και ενδεχομένως η γυναίκα να είχε δει προειδοποιητικά σημάδια, τα οποία όμως παραμέριζε για διάφορος λόγους, συμπεριλαμβανομένων της αγάπης, του φόβου, της οικονομικής της εξάρτησης ή και της γενικότερης οικονομικής ευημερίας της οικογένειας. Η οικονομική θέση όπως αναφέραμε δεν καθορίζει την συμπεριφορά του ανθρώπου ως προς τη βία. Όμως μέσα στην πιεστική αυτή στιγμή της κρίσης αποκαλύφθηκαν τα συστατικά που κρύβονταν πίσω από την φαινομενική ηρεμία. Παράλληλα η οικονομική κατάσταση των γυναικών, είτε ήταν καλή είτε κακή, δεν αποτέλεσε ούτε αυτή ανασταλτικό παράγοντα εμφάνισης της βίας ή ανεξαρτητοποίησης της γυναίκας από τον βίαιο σύζυγο/ σύντροφο. Απλώς στην περίπτωση που η γυναίκα είχε ένα οικονομικό εισόδημα, αυτό θα την ωφελούσε ως ένα μικρό προβάδισμα, να κάνει κάποια νομικά βήματα για να προστατέψει τον εαυτό της.

Τρίτον, η νομοθεσία και η ποινικοποίηση της βίαιης συμπεριφοράς, δεν έχει εξασφαλίσει πλήρως την κακοποιημένη γυναίκα. Τόσο η αμφιλεγόμενη συμπεριφορά των αστυνομικών απέναντι στις κακοποιημένες γυναίκες, όσο και η έλλειψη γνώσεων των ίδιων των γυναικών για τα δικαιώματά τους, αποδεικνύουν ότι η αργοπορημένη καταγραφή, οριοθέτηση, νομοθέτηση και ποινικοποίηση της βίας έχει ακόμα αφήσει στη συνείδησή μας ότι η ενδοοικογενειακή βία είναι ένα κλειστό οικογενειακό θέμα, ελάσσοнос σημασίας, που μπορεί να λυθεί με μια απλή διαμεσολάβηση. Τα κακόβουλα σχόλια από μεριάς των αστυνομικών, η κινδυνολογία για τις συνέπειες του νόμου και η αποθάρρυνσή τους να μηνύσουν τον κακοποιητή τους, είναι μερικοί ακόμα λόγοι για να απωθούνται οι γυναίκες από την καταγγελία. Μόνο που η βία δεν αποτελεί έναν απλό καβγά, πολλές φορές διακυβεύεται η ζωή του ίδιου του θύματος. Παράλληλα τα κενά του νομοθετικού πλαισίου αναγκάζουν τη γυναίκα να κινηθεί άμεσα και δραστικά και πολλές φορές να αλλάξει τη ζωή της αλλά και των παιδιών της μετακομίζοντας σε κάποιον Ξενώνα Φιλοξενίας. Δεδομένων των ψηφισθέντων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των νόμων του συντάγματος περί ισότητας και ποινικοποίησης της βίας, αν δεν παύσει κάθε μορφή βίας δεν θα μπορούσαμε ποτέ να μιλήσουμε για ουσιαστική ισότητα.

Προτάσεις

Με βάση την εμπειρία που αποκόμισα από την έρευνα και τις συνεντεύξεις θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποια σημεία που μου κέντρισαν το ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια της μελέτης και να διατυπώσω κάποιες προτάσεις.

Πρώτον αναφορικά με την πρόληψη του φαινομένου, όπως διατυπώνεται και στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, πρέπει να ενταχθούν εντός όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων συγγράμματα και ενότητες που να αναφέρονται στην ισότητα και στα οφέλη που προκύπτουν. Ακόμα και στην προσχολική αγωγή θα πρέπει με βιωματικά μέσα να αποφεύγονται οι έμφυλες διακρίσεις και να αναδεικνύεται η ισότητα. Όλα αυτά για να επιτευχθούν θα πρέπει να γίνουν με τη συμβολή των παιδαγωγών που πλαισιώνουν κάθε βαθμίδα της εκπαίδευσης. Μόνο άμα συζητηθεί εκτενώς και επαναλαμβανόμενα ένα τόσο σπουδαίο θέμα θα μπορέσουμε να δούμε την βία ως κάτι απόλυτα κατακριτέο και επονείδιστο, χωρίς καμία αμφιβολία. Βασικός στόχος και μεγαλύτερη επένδυση θα πρέπει να γίνει στην πρόληψη.

Δεύτερον, θα πρέπει να ενταχθεί στην εκπαίδευση των αστυνομικών το θέμα της κακοποίησης και οι συνέπειες που προκύπτουν, δηλαδή τα ψυχολογικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αποκαλύπτονται άλλοτε βραχυπρόθεσμα και άλλοτε μακροπρόθεσμα. Επίσης θα πρέπει να γίνουν πολλαπλές επικαιροποιήσεις και δράσεις ευαισθητοποίησης, σε όλους τους αστυνομικούς, ώστε όλοι να γνωρίζουν τις απαιτούμενες πληροφορίες που οφείλουν να δίνουν στην γυναίκα που απευθύνεται στο τμήμα. Πρέπει παράλληλα να υπάρχει σε κάθε Αστυνομικό Τμήμα καταρτισμένο προσωπικό είτε ανήκει στην αστυνομία, είτε είναι πολιτικό προσωπικό (ψυχολόγοι, νομικοί, κοινωνικοί λειτουργοί), ώστε η γυναίκα που απευθύνεται στο τμήμα να μην αποθαρρύνεται, ούτε να πανικοβάλλεται για τις συνέπειες της απόφασής της. Θα πρέπει να συναντά έναν άνθρωπο που θα της παράσχει την πληροφορία και θα την παραπέμψει στο αρμόδιο επιστημονικό προσωπικό, αντιμετωπίζοντάς την με τον πρέπον σεβασμό. Παράλληλα θα πρέπει να τροποποιηθεί ο νόμος για την ενδοοικογενειακή βία, προσφέροντας μεγαλύτερη κάλυψη και πλήρη προστασία της γυναίκας.

Τρίτον, θα πρέπει να υπάρξει μια ολοκληρωμένη εικόνα στατιστικών στοιχείων, επίσημων από όλα τα Συμβουλευτικά Κέντρα και τους Ξενώνες Φιλοξενίας, διαθέσιμων προς το κοινό, ώστε να μπορούν να τεθούν σε στατιστική ανάλυση και να αξιοποιηθούν περεταίρω σε ποσοτικές έρευνες. Όσο δεν υπάρχουν διαθέσιμα επίσημα στατιστικά στοιχεία καταγεγραμμένα στην επίσημη υπηρεσία του κράτους, κατ' αναλογία των αντίστοιχων για την ανεργία, στα οποία να μπορεί να έχει πρόσβαση ο οποιοσδήποτε, θεωρείται ότι είναι ένα φαινόμενο μεμονωμένο που δεν αφορά το σύνολο του πληθυσμού παρά ορισμένες περιπτώσεις. Το φαινόμενο της βίας και πάλι δεν θα είναι πλήρως αποτυπωμένο, όμως τουλάχιστον θα υπάρχει ο αριθμός των γυναικών που απευθύνθηκαν σε κάποια δομή για συμβουλή και βοήθεια.

Τέλος, για να υπάρχει μια ολοκληρωμένη εικόνα των γυναικών που έχουν ζητήσει βοήθεια από Συμβουλευτικό Κέντρο ή Ξενώνα θα μπορούσε να υπάρχει μια επαναλαμβανόμενη επικοινωνία με τις γυναίκες για να παρατηρείται η πορεία τους σε φάσμα χρόνου, ως μια μορφή επανελέγχου για το αν έχουν αποδεσμευτεί από την κακοποίηση. Δεδομένης της πίεσης και του φόρτου εργασίας των συμβούλων αυτό θα μπορούσε να καταστεί δυνατό μόνο με την ύπαρξη περισσότερου προσωπικού στις Δομές Φιλοξενίας και στα Συμβουλευτικά Κέντρα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική:

Αργείτης, Γ., Κουζής Γ., Κατσορίδας, Δ., Κολλιάς, Γ., Κρητικίδης, Γ. (2015). Η Κατάσταση της Αγοράς Εργασίας το 2014. *ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ- Περιοδική έκθεση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ*, 225, 1-2.

Αρτινοπούλου, Β., Φαρσεδάκης, Ιακ. (2003). Ενδο-οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα. *Κέντρο Έρευνας Για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ)*.

Βλάχου, Β. (2005). *Η αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*. Αθήνα: Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ»

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2018). *Δημοσίευση σε ΦΕΚ του Ν.4531/2018 για την κύρωση από την Ελλάδα της Σύμβασης του Σ.τ.Ε. περί έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας*. Προέρχεται από:

<http://www.isotita.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%AF%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7-%CF%83%CE%B5-%CF%86%CE%B5%CE%BA-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BD-4531-2018-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%8D%CF%81%CF%89%CF%83/>

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2017). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020*. Προέρχεται από: <http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2017/04/ESDIF.pdf>

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2018). Μελέτη «*Η ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση της βίας κατά των γυναικών την περίοδο 2008-2016 και η σύνδεση των ποιοτικών και ποσοτικών όψεων με την οικονομική κρίση. Νέες ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και προκλήσεις πολιτικής*». Προέρχεται από: <http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2018/04/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7-%CE%92%CE%AF%CE%B1-.pdf>

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2018). *Μορφές και Ορισμοί Βίας*. Προέρχεται από: <http://womensos.gr/morfes-vias/>

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2018). *Πολιτικές & Δράσεις περιόδου 2010-2013*. Προέρχεται από: <http://womensos.gr/2010-2013/>

Γλυνιαδάκη, Κ., Κυριαζή, Α., & Μορτζάκη, Μ. (2018). *Η ενδοοικογενειακή βία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης- η οπτική των επαγγελματιών και προτάσεις βελτίωσης των εφαρμοζόμενων πολιτικών*. Αθήνα: Action Aid.

Γούλιαρου, Α. (2008). Ο νόμος για την ενδοοικογενειακή βία: οι ρυθμίσεις, οι ελλείψεις και τα προβλήματα εφαρμογής. Στο Τατά-Αρσέλ Α., Φατούρου-Χαρίτου Μ., Αδαμάκη Θ. (επιμ). *Καταργώντας τα Εμπόδια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ζορμπά, Ε. (2018). *Βία κατά των γυναικών- Οδηγός Συμβουλευτικής για τη βία*. Υπουργείο Εσωτερικών. Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. Προέρχεται

από: <http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2018/07/Οδηγός-Συμβουλευτικής-για-τη-BIA.pdf>

Ίσαρη, Φ., Πούρκος, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας, εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Κέντρο Διοτίμα (2018). *Οδηγός Ευαισθητοποίησης για υποστηρικτικό προσωπικό που εργάζεται με επιζήσασες έμφυλης βίας*. <http://buildingasafetynet.org/wp-content/uploads/2017/04/Awareness-Raising-Guide-GR-ForWeb.pdf>

Καραμεσίνη, Μ., Rubery, J. (επιμ.) (2015). *Γυναίκες και λιτότητα. Η οικονομική κρίση και το μέλλον της ισότητας των φύλων*. Αθήνα: Νήσος/Εργαστήριο Σπουδών Φύλου- Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Κρητικίδης, Γ. (2018). Απασχόληση και ανεργία γυναικών. *ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ-Περιοδική έκθεση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ*, 241, 2-3.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2012). *Λεξικό για το σχολείο και το γραφείο, Τρίτη έκδοση*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Παντελίδου- Μαλούτα, Μ. (2014). Φύλο, κοινωνία, πολιτική. *Κέντρο Έρευνας Για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ)*.

Παπαμιχαήλ, Σ. (2005). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις της κακοποίησης των γυναικών από τους συζύγους/ συντρόφους τους*. Αθήνα- Κομοτηνή: Σάκκουλα.

Πετρουλάκη, Κ., Τσιριγώτη, Α., Κουβέλη, Ε., & Σωτηρίου, Π. (2015). *Οδηγός «Απόδρασης» από μια βίαιη σχέση*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας. http://www.antiviolence-net.eu/Odigos_apodrasis.pdf

Στρατηγάκη, Μ. (2007). *Το φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Στρατηγάκη, Μ. (2013). Η πολιτική ισότητας των φύλων στη δίνη της οικονομικής κρίσης. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 41, 60-83. Προέρχεται από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/view/14536/13135>

- Συμβούλιο της Ευρώπης (2011). Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας, Κωνσταντινούπολη. Προέρχεται από: http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2017/04/Convention_violence-against-women_2011_el_edited.pdf
- Σύνταγμα της Ελλάδας (2013). Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων της Βουλής των Ελλήνων. Προέρχεται από: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/SYNTAGMA1_1.pdf
- Τατά- Αρσέλ, Λ. (2008). Βία: κοινωνική οδύνη ή προσωπική ντροπή; σωματική και ψυχολογική βία κατά των γυναικών στις συζυγικές και ερωτικές σχέσεις. Στο Τατά- Αρσέλ, Λ., Φατούρου- Χαρίτου, Μ., Αδαμάκη, Θ. (επιμ). *Καταργώντας τα Εμπόδια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τόπα, Μ. (2018). *Βία κατά των γυναικών- Οδηγός Συμβουλευτικής για τη βία*. Υπουργείο Εσωτερικών. Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. Προέρχεται από: <http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2018/07/Οδηγός-Συμβουλευτικής-για-τη-BIA.pdf>
- Τσακλάγκανου, Γ. (2008). Το διεθνές σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της γυναίκας: δράση για την προώθηση των δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο. Στο Τατά-Αρσέλ, Λ., Φατούρου-Χαρίτου, Μ., Αδαμάκη, Θ. (επιμ). *Καταργώντας τα Εμπόδια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας, επιμ. Νότα Κυριαζή*. Αθήνα: Πεδίο.
- Αγγλική:
- Elomäki A. (2012). *The price of austerity -The impact on women's rights and gender equality in Europe*. European Women's Lobby.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2014). *Βία κατά των γυναικών: πανευρωπαϊκή έρευνα- Τα αποτελέσματα με μια ματιά*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- Maycock, J., Collins, M. (επιμ.) (2015). Women's economic independence in times of austerity. European women's voice- European Women's Lobby. Προέρχεται από: https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/european_women_s_voice_2015.pdf
- United Nations (1980). *Report of the world conference of the United Nations decade for women: equality, development and peace*. Προέρχεται από: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Copenhagen/Copenhagen%20Full%20Optimized.pdf>
- United Nations (1985). *Report of the world conference to review and appraise the achievements of the United Nations decade for women: equality, development and peace*. Προέρχεται από: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Nairobi/Nairobi%20Full%20Optimized.pdf>
- United Nations (1993). *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, (A/RES/48/104). Προέρχεται από: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>
- United Nations (1993). *Vienna Declaration and Programme of Action, World Conference on Human Rights*. Προέρχεται από: https://www.ohchr.org/Documents/Events/OHCHR20/VDPA_booklet_English.pdf
- United Nations Human Rights (1998). *Universal Declaration of Human Rights*. Προέρχεται από: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>
- UN WOMEN (1995). *The United Nations Fourth World Conference on Women Beijing, China*. Προέρχεται από: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/educa.htm#diagnosis>
- UN WOMEN (2009). *Short History of CEDAW Convention*. Προέρχεται από: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>
- World Health Organization (2002). *World report on violence and health*. Προέρχεται από:

http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=D6468CAFD6B0A24AF186DE5FE03E7E7F?sequence=1

World Health Organization (2012). *Understanding and addressing violence against women*.

http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_eng.pdf?sequence=1